

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет радіоелектроніки

Факультет Навчально-науковий центр заочної форми навчання
(повна назва)

Кафедра економічної кібернетики та управління економічною безпекою
(повна назва)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА Пояснювальна записка

рівень вищої освіти другий (магістерський)

Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства

(тема)

Виконав:

студент 2 курсу, групи УФЕБзм-21-1
Задорожний С.В.
(прізвище, ініціали)

Спеціальність 073 Менеджмент

(код і повна назва спеціальності)

Тип програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Освітня програма Управління
фінансово-економічною безпекою
(повна назва освітньої програми)

Керівник проф. Полозова Т.В.
(посада, прізвище, ініціали)

Допускається до захисту

Зав. кафедри

_____ (підпис)

Полозова Т. В.
(прізвище, ініціали)

2022 р.

Харківський національний університет радіоелектроніки

Факультет Навчально-науковий центр заочної форми навчання
(повна назва)

Кафедра економічної кібернетики та управління економічною безпекою
(повна назва)

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 073 Менеджмент
(код і повна назва)

Тип програми освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Освітня програма Управління фінансово-економічною безпекою
(повна назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Зав. кафедри _____
(підпис)
« _____ » _____ 20 ____ р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

студентові Задорожному Сергію Володимировичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства

затверджена наказом по університету від 24 жовтня 2022 р. № 170 Стз

2. Термін подання студентом роботи до екзаменаційної комісії 14 грудня 2022 р.

3. Вихідні дані до роботи Наукові інформаційні джерела, періодичні видання, теоретичні та методичні розробки вчених в області забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств, статистичні дані підприємства, що досліджується

4. Перелік питань, що потрібно опрацювати в роботі _____

Вступ. 1. Теоретичні основи оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

2. Аналіз результатів фінансово-господарської діяльності ТОВ «Автостек». 3. Науково-

методичне забезпечення оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Висновки.

Перелік джерел посилання. Додаток.

5. Перелік графічного матеріалу із зазначенням креслеників, схем, плакатів, комп'ютерних ілюстрацій _____

1. Об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження. 2. Функціональні складові економічної безпеки підприємства. 3. Процес організації економічної безпеки підприємства. 4. Форми недобросовісної конкуренції. 5-10. Основні показники фінансово-господарської діяльності ТОВ «Автостек». 11. Потенційні загрози економічній безпеці ТОВ «Автостек». 12. Характеристика показників економічної безпеки підприємства.

6. Консультанти розділів роботи (п.6 включається до завдання за наявності консультантів згідно з наказом, зазначеним у п.1)

Найменування розділу	Консультант (посада, прізвище, ім'я, по батькові)	Позначка консультанта про виконання розділу	
		підпис	дата

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Виконання першого розділу роботи	24.10.22-01.11.22	виконано
2	Виконання другого розділу роботи	02.11.22-10.11.22	виконано
3	Виконання третього розділу роботи	11.11.22-30.11.22	виконано
4	Оформлення роботи	01.12.22-05.12.22	виконано
5	Перевірка роботи на плагіат	06.12.22-08.12.22	виконано
6	Підготовка доповіді та ілюстративного матеріалу	09.12.22-10.12.22	виконано
7	Рецензування роботи	11.12.22-13.12.22	виконано
8	Подання роботи до екзаменаційної комісії	14.12.2022	

Дата видачі завдання 24 жовтня 2022 р.

Студент _____
(підпис)

Керівник роботи _____ проф. Полозова Т.В.
(підпис) (посада, прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 94 с., 20 табл., 13 рис., 58 джерел, 1 додаток.

ОЦІНЮВАННЯ, РІВЕНЬ, ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА, КРИТЕРІЇ,
ПОКАЗНИКИ, ФАКТОРИ, ЗАГРОЗИ.

Об'єктом дослідження є процес управління системою економічної безпеки підприємства.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та удосконалення науково-методичного забезпечення оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Розкрито сутність і функціональні складові економічної безпеки підприємства. Систематизовано фактори впливу на економічну безпеку підприємства. Проаналізовано сучасні критерії та показники оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Здійснено аналіз основних показників фінансово-господарської діяльності ТОВ «Автостек». Здійснено оцінку фінансового стану підприємства в контексті забезпечення економічної безпеки. Виявлено потенційні загрози економічній безпеці ТОВ «Автостек» та розроблено заходи щодо їх усунення. Запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Здійснено оцінювання рівня економічної безпеки ТОВ «Автостек».

ABSTRACT

Master thesis: 94 p., 20 tables, 13 fig., 58 sources, 1 exhibit.

EVALUATION, LEVEL, ECONOMIC SECURITY, CRITERIA, INDICATORS, FACTORS, THREATS.

The object of research is the process of managing the economic security system of the enterprise.

The purpose of the research is theoretical substantiation and improvement of scientific and methodological support for assessing the level of economic security of the enterprise.

The essence and functional components of the enterprise's economic security are revealed. Factors influencing the economic security of the enterprise are systematized. Modern criteria and indicators for assessing the level of economic security of the enterprise are analyzed. An analysis of the main indicators of the financial and economic activity of «Avtostek» LLC was carried out. The financial condition of the enterprise was evaluated in the context of ensuring economic security. Potential threats to the economic security of «Avtostek» LLC were identified and measures were developed to eliminate them. A scientific and methodical approach to assessing the level of economic security of the enterprise is proposed. An assessment of the level of economic security of «Avtostek» LLC was carried out.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1 Теоретичні основи оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.....	9
1.1 Сутність і функціональні складові економічної безпеки підприємства.....	9
1.2 Фактори впливу на економічну безпеку підприємства.....	23
1.3 Критерії та показники оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.....	31
2 Аналіз результатів фінансово-господарської діяльності ТОВ «Автостек».....	44
2.1 Аналіз основних показників фінансово-господарської діяльності підприємства.....	44
2.2 Оцінка фінансового стану підприємства в контексті забезпечення економічної безпеки.....	59
3 Науково-методичне забезпечення оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.....	65
3.1 Виявлення потенційних загроз економічній безпеці ТОВ «Автостек».....	65
3.2 Науково-методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.....	70
3.3 Оцінювання рівня економічної безпеки ТОВ «Автостек».....	74
Висновки.....	82
Перелік джерел посилання.....	88
Додаток А Копії публікацій.....	95

ВСТУП

Сучасні умови господарювання, поява великої кількості підприємств різноманітних організаційно-правових форм, заснованих на різних формах власності, наявність різноманітних методів конкуренції, недосконалість законодавчої бази, слабкість правової бази, спрямованої на створення нормального державної структури, умови комерційного розвитку, обмеження економічного життя, криміналізація та багато інших причин змусили суб'єктів підприємництва приділяти велику увагу питанню забезпечення своєї економічної безпеки.

Відмінною особливістю підприємницької діяльності є те, що у відкритому конкурентному середовищі підприємства діють на свій страх і ризик під свою персональну і, насамперед, майнову відповідальність.

Керівництво підприємства має знати, що він не лише отримуватиме прибуток і користуватиметься різними благами, а й постійно ризикуватиме. І далеко не кожне підприємство, навіть у країнах з багатою ринковою історією, може витримати такі жорсткі випробування та забезпечити свою економічну безпеку. Це визначає актуальність теми даної роботи.

Проблематика оцінювання рівня економічної безпеки підприємства висвітлювалися у роботах таких авторів, як А. Бланк, О.А. Грунін, Р.А. Кириченко, А.В. Козаченко, О.Ф. Новикова, І.П. Отенко, Т.В. Полозова, В.С. Пономаренко та інші.

Об'єктом дослідження є процес управління системою економічної безпеки підприємства.

Предметом дослідження є методичні підходи до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та удосконалення науково-методичного забезпечення оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Для досягнення мети були поставлені такі задачі:

- розкрити сутність і функціональні складові економічної безпеки підприємства;
- систематизувати фактори впливу на економічну безпеку підприємства;
- проаналізувати сучасні критерії та показники оцінювання рівня економічної безпеки підприємства;
- здійснити аналіз основних показників фінансово-господарської діяльності ТОВ «Автостек»;
- здійснити оцінку фінансового стану підприємства в контексті забезпечення економічної безпеки;
- виявити потенційні загрози економічній безпеці ТОВ «Автостек» та розробити заходи щодо їх усунення;
- запропонувати науково-методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства;
- здійснити оцінювання рівня економічної безпеки ТОВ «Автостек».

Інформаційно-методичною базою дослідження стали наукові розробки вітчизняних та зарубіжних авторів, електронні ресурси в мережі Internet, нормативно-правові акти України, фінансова звітність досліджуваного підприємства.

Під час дослідження використані такі методи: аналізу та синтезу, за допомогою яких розкрито теоретичні аспекти оцінювання рівня економічної безпеки підприємства; системного підходу – для дослідження особливостей функціонування системи економічної безпеки підприємства; економічного аналізу – для здійснення аналізу показників фінансово-господарської

діяльності підприємства, що аналізується; графічний – для більш чіткого уявлення та представлення результатів наукового дослідження.

До основних наукових результатів дослідження слід віднести:

- систематизовано фактори впливу на економічну безпеку підприємства;
- запропоновано науково-методичний підхід оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Практична значущість отриманих результатів полягає у тому, що запропонований методичний підхід та інструментарій аналізу та діагностики стану підприємства дозволяють з достатньою повнотою дослідити комплекс факторів, що загрожують економічній безпеці підприємства, цілеспрямовано організувати та виконати необхідний моніторинг, системно аналізувати динамічно мінливу соціально-економічну ситуацію, проводити техніко-економічне обґрунтування прийняття управлінських рішень.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення і практичні результати проведених досліджень, висновки і рекомендації, які викладені в роботі, доповідались на III Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта» (Харків, 2022).

Публікації. Результати досліджень, проведених у роботі, опубліковано у 2 наукових працях, у тому числі 1 стаття у колективній монографії та 1 тези конференції.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Сутність і функціональні складові економічної безпеки підприємства

Загалом фінансово-економічні кризи негативно впливають на потенціал промислових підприємств: зменшуються (або припиняються) інвестиції в інновації процесів та продуктів, основний капітал старіє та зношується, технологічні сектори вигорають, найбільш кваліфіковані та молоді працівники залишають підприємства тощо.

Перед підприємствами постає актуальне завдання внутрішньої самооцінки та прогнозування власного стану з точки зору внутрішньовиробничих функцій і вжиття заходів щодо захисту цих функцій, тобто забезпечення економічної безпеки виробництва від різних внутрішніх і зовнішніх проявів, що впливають на джерело корпоративного потенціалу та створення системи моніторингу індикаторів безпеки, раціоналізації та встановлення її порогових значень і розробки заходів проти загрози [1-3].

Проблеми власної економічної безпеки постають перед кожним підприємством у кризові періоди та під час роботи у стабільному економічному середовищі. При цьому комплекс розв'язуваних завдань мають досить широкий спектр.

У режимі ефективної роботи підприємства при вирішенні завдань економічної безпеки наголошують на тому, що в основному слід приділяти увагу підтримці нормального ритму виробництва та реалізації продукції, недопущенню матеріальних та/або фінансових втрат, недопущенню несанкціонованого службового доступу до інформації та знищення

комп'ютера, бази даних та боротьба з незаконною діяльністю, кримінальному прояву чесній конкуренції.

Виробнича сфера ефективно функціонуючого підприємства за умови своєчасного проведення необхідної модернізації не стає джерелом економічного збитку (економічної небезпеки) для колективу підприємства та його власників, а також для тих суб'єктів ринку, які взаємодіють з підприємством.

У кризовий період розвитку найбільшою небезпекою, з якою стикаються підприємства, є знищення їхнього потенціалу (виробничого, технологічного, технологічного та кадрового), а саме потенціал є головним фактором життєдіяльності підприємства, тобто спроможності. У той же час умови господарювання не гарантують потенційної репродуктивної здатності. Ресурси для цього компанія може купувати тільки за результатами своєї діяльності (точніше, амортизаційних відрахувань і прибутку) і за рахунок позикових коштів. У кризовій ситуації обидва джерела інвестицій зазвичай блокуються компаніями.

Зараз більшість промислових підприємств працюють в нестабільному економічному середовищі, є збитковими, зазнали сильного спаду виробництва, перебувають у стані кризи чи банкрутства.

Причин повільного розвитку багато, але головними є інертність існуючої виробничої структури, відстала технологія та фізична втрата основних засобів. Поєднання пріоритетів національної наукової та промислової політики з точки зору реального сектору економіки дозволить провести необхідну реструктуризацію можливостей в економіці та дозволить підприємствам заробляти гроші на модернізацію [4-6].

Таке їх становище становить певну небезпеку як економіки та соціальної стабільності у регіоні та суспільстві загалом, так потенціалу і колективу кожного конкретного підприємства. Адже промислове

підприємство, будучи основним структуроутворюючим елементом економіки, виконує не лише виробничу функцію, а й дає засоби для існування багатьох людей, пов'язаних з ним, тобто несе певне соціальне навантаження та відповідальність.

Неповне завантаження потужностей, а тому й неефективне їх використання, а тим більше руйнування створеного потенціалу підприємства становлять загрозу економічним, матеріальним основам життєдіяльності колективу та суспільства, для підтримки яких він створювався та розвивався.

Жодне підприємство неспроможне почуватися в економічній безпеці, якщо його продукція не затребувана ринком; жодне підприємство, виробляє засоби виробництва, неспроможна відчувати себе у безпеці, якщо відбувається тривалий спад у технологічному розвитку країни.

Сьогодні спостерігається чітко виражена тенденція втрати промисловими підприємствами можливості виробництва складної і наукомісткої продукції, причому як нової, а й що випускалася ними раніше за умов стабільного розвитку.

Це означає, що під загрозою знаходиться технічне перетворення виробничого обладнання в енергетиці, транспорті, металургії, хімічній промисловості, гірничодобувній промисловості та інших базових галузях економіки. Оснащення буде складним або неможливим (адже галузь більш ніж на 80% оснащена вітчизняною технікою та обладнанням. З фінансової точки зору їх навряд чи замінять великі імпортні закупівлі).

Багато компаній у цих галузях просто закриються, оскільки їхнє складне обладнання (наприклад, енергетика) має тривалий виробничий цикл і не має достатньої потужності, щоб компенсувати згорання основних виробничих засобів.

Основною складністю проблеми та основними причинами нинішніх недоліків багатьох промислових підприємств є [7, 8]:

- недостатній попит на продукцію на внутрішньому та зовнішньому ринках та низька конкурентоспроможність;
- виснаження інвестиційних ресурсів, посиленому фінансовою кризою, інфляцією, руйнуванням грошового обігу, витратами чинної системи оподаткування товаровиробників;
- невиконання державою своїх зобов'язань щодо оплати замовлень для своїх потреб;
- неефективний підхід до інституційної трансформації, що призвело до фрагментації багатьох колись єдиних виробничих комплексів на менші виробничі комплекси, які були розділені, в результаті чого трансакційні витрати на перерозподіл зросли щонайменше на 20%, з відповідним зростанням цін на продукцію.

Все це вилилося в нездатність більшості підприємств самостійно та ефективно увійти у стихійно організований ринок та запустити ринковий механізм господарювання.

Підприємства накопичили великі обсяги дебіторської та кредиторської заборгованості. При цьому держава часто не оплачує вироблену на замовлення продукцію, яка потрібна країні, що призводить до ланцюжка неплатежів.

Іноді споживачі прагнуть розрахуватися через бартер, тому що у них теж немає грошей. Немає коштів і можливостей для поповнення ліквідності. Як наслідок, виробничо-технологічний потенціал підприємства тривалий час перебуває в стані поступової деградації, якісні працівники шукають кращих сил і здібностей, а робітників і спеціалістів, яких потрібно утримувати та підтримувати, немає. Зберігається невикористане технічне обладнання.

Одним із головних завдань національної науково-промислової політики є контрольоване коригування діяльності підприємств, від замовлень, що лише задовольняють потреби держави в умовах економічного керівництва та

управління, до потреб ринку. Здатність підприємств плавно виходити на ринок проявляється в основному в збуті промислової продукції, контролі цін природних монополій, централізованому розподілі ресурсів, захисті внутрішнього ринку та інтересів вітчизняних виробників за умови відмови від держави для регулювання економіки.

Втрата господарського контролю призвела до різкого погіршення умов діяльності підприємств. Наступна фінансово-інвестиційна криза посилила деякі деформаційні процеси у структурі відтворення її капітальних вкладень.

Скорочення інвестиційної та інноваційної активності не забезпечує відтворювальний процес. Майже повністю припинилося оновлення активних частин основних засобів, посилюється їх знос і процес «проїдання», особливо активних частин: машин, обладнання як об'єктів інноваційної діяльності. Амортизація не включає витрати на відновлення коштів Потік фінансових ресурсів не пов'язаний з фактичним виробництвом, інвестори не зацікавлені у високоризикових інвестиціях через тривалий цикл виведення капіталу та економічну нестабільність.

На тлі прискореного старіння парку машин та обладнання це тягне за собою швидке скорочення виробничого та технологічного потенціалу, наявних потужностей.

Придушення попиту (результат монетаристського підходу) та відповідна відсутність замовлень, відсутність прибутку у підприємств, до того ж високою інфляцією, що з'їдається, і зростанням цін на матеріали, енергію, комплектуючі тощо, висока банківська ставка, зниження амортизаційних відрахувань сприяють тому, що навіть ті незначні внутрішні ресурси, які мають підприємства, немає економічної мотивації підтримки відтворення. Їх вигідніше спрямовувати на поточне споживання.

Різде скорочення і навіть повне припинення фінансування державою НДДКР у сфері високих технологій, відсутність у підприємств власні кошти

перешкоджає випереджаючому створенню науково-технічних заділів – основи технологічного розвитку [7].

Відомо, що послідовне оновлення потенціалу підприємства (освоєння процесних інновацій та нових видів продукції з вищими споживчими властивостями) здійснюється шляхом створення випереджальних науково-технічних, конструкторських, технологічних та інвестиційних (капітальне будівництво) заділів, які є найважливішим стратегічним ресурсом його розвитку, що ґрунтується на використанні інтенсивних чинників економічного зростання. Тривале переривання процесу відтворення цих доробків гальмує або взагалі зупиняє технологічний розвиток.

З метою оцінювання мультиплікативного ефекту дії перерахованих та інших негативних факторів і процесів на поточний стан підприємства та перспективи його розвитку слід правильно інтерпретувати понятійно-категоріальний апарат і визначити, що входить у поняття «економічна безпека» або його антоніма – «економічна небезпека». На макроекономічному рівні та рівні підприємства змістовне наповнення цього поняття відрізняється насамперед формами та масштабами прояву небезпеки та методами парирування загроз.

Під національною економічною безпекою розуміється стан економіки, що забезпечує достатній рівень соціального, політичного та оборонного існування та прогресивного розвитку країни, невразливість та незалежність її економічних інтересів по відношенню до можливих зовнішніх та внутрішніх загроз та впливів.

Загрози економічній безпеці в кінцевому вигляді можна визначити як певні втрати, загальні показники яких характеризують ступінь зниження економічного потенціалу за певний період часу. Під загрозою розуміється сукупність умов, процесів і факторів, що перешкоджають реалізації

економічних інтересів держав або створюють небезпеку для них самих та для економічно активних суб'єктів.

Причини загроз економічній безпеці багато в чому зумовлені не тільки минулим розвитком, а й помилками економічного курсу, що проводиться за роки реформ, аморфністю поточної науково-промислової політики, втратою керованості економіки. До них слід зарахувати такі [4, 7]:

- відсутність концепцій, стратегій і планів соціально-економічного розвитку з реалістичними та досяжними цілями;
- тривале відставання, безсистемність і недосконалість норм і правових положень економічного регулювання;
- ризикована кредитно-грошова політика уряду на банківському, фондовому та грошовому ринках, неефективна система оподаткування;
- фетишизація фінансових технологій у процесі економічної трансформації, що призводить до їх відокремлення від реального сектору та заміни реальних грошей замінниками чи бартерними операціями, що фактично перерозподіляє національний дохід між товаровиробниками, переважно на користь спекулятивних фінансових ринків;
- руйнування системи відтворення виробничого потенціалу (насамперед його активної частини) внаслідок низької інвестиційної активності;
- зростання інфляції, відсутність нормального інвестиційного клімату в реальному секторі та перевага поточних видатків завдають шкоди капіталу;
- неефективна та несправедлива приватизація державної власності;
- створення умов, що сприяють присвоєнню та вивезенню фінансових ресурсів за кордон;
- втрата державного контролю природних монополій, послаблення регулюючої ролі держави у їх цінову політику;

- несумлінність дій багатьох економічних суб'єктів на національних ринках, їхня низька правова дисципліна, недолік або повна відсутність економічної етики на всіх рівнях менеджменту;
- посилення регіонального та національного сепаратизму;
- слабка інтегрованість у світову економіку (технологічний рівень більшості промислових товарів не відповідає закордонним передовим зразкам, а частка іноземних субсидій – низька).

Хоча роль дестабілізуючих чинників є спільною в єдиному економічному просторі, існують відмінності у проявах загроз економічній безпеці на різних рівнях організацій та економічних структур. Ці глобальні чинники включають загальний спад виробництва, крах фінансової системи, загострення соціальної напруги, соціально-економічну криміналізацію, подальше послаблення конкурентоспроможності тощо.

Тому характеризувати універсальним набором показників стан економічної безпеки потенціалу суб'єкта господарювання на різних рівнях ієрархії структур типу «галузь», «корпорація», «підприємство» – некоректно. Для цього необхідні більш детальні оцінки та більш точний інструментарій, а саме поняття економічної безпеки такого суб'єкта господарювання має формулюватися з урахуванням специфічних особливостей його функціонування [6].

Під економічною безпекою підприємств (суб'єктів господарювання) розуміється захищеність їх науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих (активних) або непрямих (пасивних) економічних загроз, наприклад формування зовнішнього середовища, здатності відтворювати [5].

Для промислових підприємств оцінка економічної безпеки важлива насамперед тому, що потенціал їх активної участі є вирішальним стабілізуючим фактором антикризового розвитку, запорукою економічного

зростання, опорою економічної незалежності та безпеки країни, його втрата з важко передбачуваними наслідками деіндустріалізації держави, в якій багатогалузева високо інтегрована індустрія (на противагу регіональному відокремленню ресурсно-сировинних галузей та тенденціям роз'єднання таким чином єдиного економічного простору) є одним із найсильніших засобів зміцнення його єдності.

З усіх можливих видів загроз економічній безпеці підприємства – катастрофічних (природних та техногенних), інформаційних, конкурентних, кримінальних, пов'язаних з некомпетентністю власника у виробничо-фінансових та інституційних питаннях, організаційних та ряду інших – особливо виділяються та розглядаються ті, що безпосередньо спрямовані на руйнування чи ослаблення зазначеного потенціалу під впливом зовнішніх (екзогенних) чинників, що визначаються недоліками чи слабкістю науково-промислової політики держави у реальному секторі економіки.

Інші загрози економічній безпеці, перелічені вище, у тому числі й неефективні науково-виробнича та маркетингова стратегії, некомпетентний менеджмент, які також мають незаперечний вплив на потенціал підприємства, нами не розглядаються в силу їхнього внутрішньо системного походження.

Економічні умови підштовхують бізнес до банкрутства, змушуючи його переходити в тіньовий сектор економіки, використовуючи бартерні методи взаєморозрахунків на ринку готової продукції замість природних кредитно-грошових відносин, позбавляючи його оборотного капіталу, не тільки для розширення фінансування.

Слід зазначити, що необхідно досліджувати фактори, що впливають на створення такого зовнішнього економічного середовища, яке сприяє позитивним тенденціям розвитку потенційних можливостей виробництва та відповідає його інтересам.

Стан і тенденції розвитку, що забезпечують економічну безпеку підприємства, виключають або мінімізують збитки не лише потенціалу цього окремого підприємства, а й економіці загалом. У цьому полягає основна функція забезпечення економічної безпеки.

Очевидно, що економічна безпека підприємства має прямий причинно-обумовлений зв'язок із системою та результатами стратегічного планування свого розвитку залежно від цілей виробництва, засобів та можливостей їх досягнення, конкурентного середовища, умов господарювання тощо.

У зв'язку з цим однією з явних вимог корпоративного стратегічного планування на нинішньому етапі розвитку кризи є не лише необхідність техніко-економічного підтвердження ефективності управління ресурсами (у випадку надлишкових потужностей цей комплексний критерій більше не діє). Критерії та параметри економічної безпеки визначають заходи захисту створеного потенціалу, насамперед пошук додаткових джерел ресурсного (фінансового) забезпечення та конкуренцію конкуруючих товарів за отримання перевага в різних сегментах внутрішнього та зовнішнього ринку.

Стратегія економічної безпеки, формулюючи цілі та вказуючи об'єкти стратегії, повинна включати: характеристику зовнішніх та внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства; визначення та моніторинг факторів, що зміцнюють або руйнують стійкість його соціально-економічного становища на короткострокову та середньострокову (три - п'ять років) перспективу; визначення критеріїв та параметрів (порогових значень) показників, що характеризують інтереси підприємства та відповідають вимогам його економічної безпеки; розробку економічної політики, що включає механізми обліку факторів, що впливають на стан економічної безпеки; напрями діяльності підприємства щодо реалізації стратегії [8, 9].

Незважаючи на те, що в загальному плані комплекс проблем оцінки економічної безпеки сформульовано та досліджено досить повно у багатьох

роботах, детальні робочі методики, що враховують галузеву специфіку підприємств на корпоративному, фірмовому рівнях, де вони найбільше й потрібні, ще тільки з'являються, оскільки тут прийнятними є лише стандартні підходи, а узагальнені системи критеріїв, показників оцінки економічної безпеки, як правило, не застосовні.

Економічна безпека підприємства – це стан захищеності підприємства від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів, що забезпечує стабільну реалізацію основних комерційних інтересів і цілей статутної діяльності.

Необхідність постійного дотримання рівня економічної безпеки залежить від об'єктивних потреб кожного суб'єкта господарювання для забезпечення стабільної діяльності та досягнення цілей його діяльності.

Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво та спеціалісти (менеджери) уникають можливих загроз та усувають шкідливі наслідки окремих негативних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Джерелами негативного впливу на економічну безпеку підприємства (організації) можуть бути [3]:

– свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб та суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, конкурентів);

– збіг об'єктивних обставин (ринкове фінансове становище підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, обставини непереборної сили тощо).

Залежно від суб'єктивних умов негативний вплив на економічну безпеку може бути об'єктивним і суб'єктивним. Такий негативний вплив вважається об'єктивним, а не з вини самого підприємства чи окремих працівників. Суб'єктивний вплив обумовлений низькою ефективністю

діяльності підприємства в цілому або окремих працівників (переважно керівників і функціональних керівників).

Основною метою економічної безпеки бізнесу є забезпечення його довгострокового та максимально ефективного функціонування сьогодні та збереження високого потенціалу розвитку в майбутньому [4].

Цій меті слідує функціональні завдання економічної безпеки підприємства [10-12]:

- забезпечення високої фінансової ефективності, стабільності та незалежності бізнесу;
- висока конкурентоспроможність для забезпечення технологічної незалежності та реалізації свого технологічного потенціалу;
- висока ефективність управління, оптимізована та ефективна організаційна структура;
- високий рівень якості та інтелектуального потенціалу персоналу, ефективність НДДКР підприємства;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничої діяльності на стан довкілля;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці та досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів;
- забезпечення безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, комерційних інтересів.

Функціональні складові економічної безпеки підприємства мають типову структуру, що наведено на рис.1.1 [10, 11].

Рисунок 1.1 – Функціональні складові економічної безпеки підприємства

Фінансова: досягнення найефективнішого використання корпоративних ресурсів.

Інтелектуальна та кадрова: збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства; ефективне керування персоналом.

Техніко-технологічна: ступінь відповідності застосовуваних для підприємства технологій найкращим світовим аналогам з оптимізації витрат ресурсів.

Політико-правова: комплексний юридичний супровід корпоративної діяльності, дотримання чинного законодавства.

Інформаційна: надання ефективної інформації та аналізу господарської діяльності підприємств (організацій).

Екологічна: дотримання стандартів охорони навколишнього середовища та мінімізація втрат, спричинених забрудненням навколишнього середовища.

Силова: забезпечення фізичної безпеки працівників фірми (насамперед керівників) та збереження її майна.

Загальна схема процесу організації економічної безпеки підприємства, що включає реалізацію функціональних складових для запобігання можливої шкоди та досягнення мінімального її рівня сьогодні та в майбутньому, має вигляд, наведений на рис. 1.2 [10, 11].

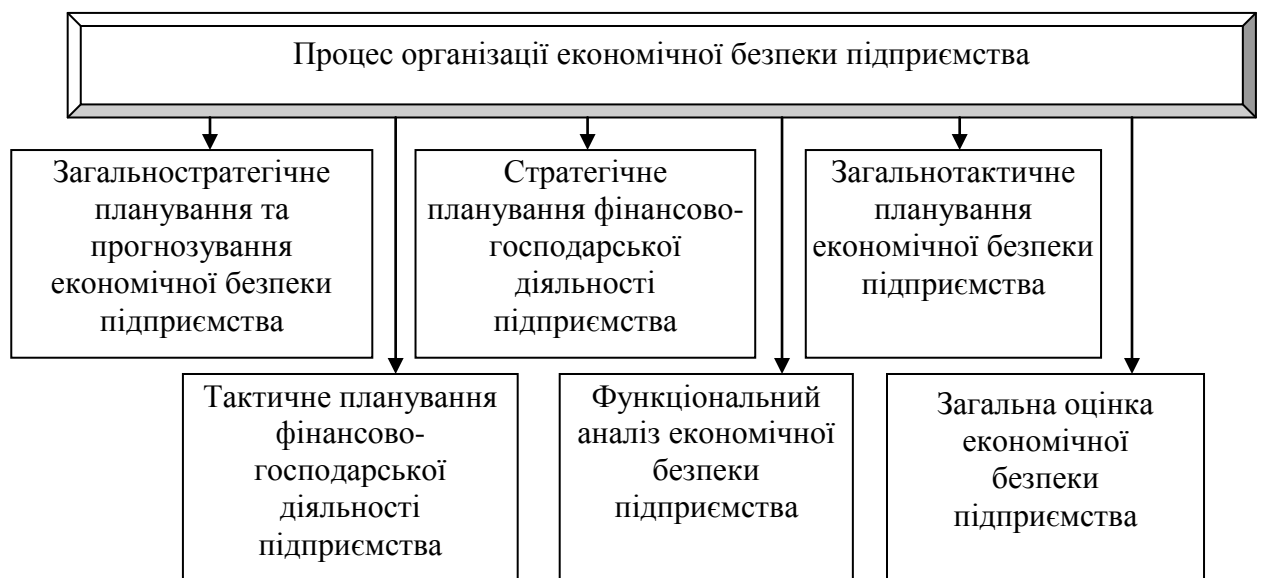

Рисунок 1.2 – Процес організації економічної безпеки підприємства

Таким чином, процес організації економічної безпеки підприємства – досить трудомісткий процес, що містить багато складових.

1.2 Фактори впливу на економічну безпеку підприємства

Безпека підприємства залежить від багатьох причин. Зокрема, невиконання партнерами, замовниками, постачальниками, замовниками зобов'язань, таких як договірні платежі, постачання товарів тощо, внаслідок недобросовісних дій конкурентів, може завдати шкоди інтересам підприємців, а також як кризові явища в економіка, непередбачувані ринкові зміни, стихійні лиха, незвичайні події, некомпетентність менеджменту, соціальна напруженість і, нарешті, несприятлива національна економічна політика.

Фактори, що впливають на рівень безпеки підприємства, представлені на рис. 1.3.

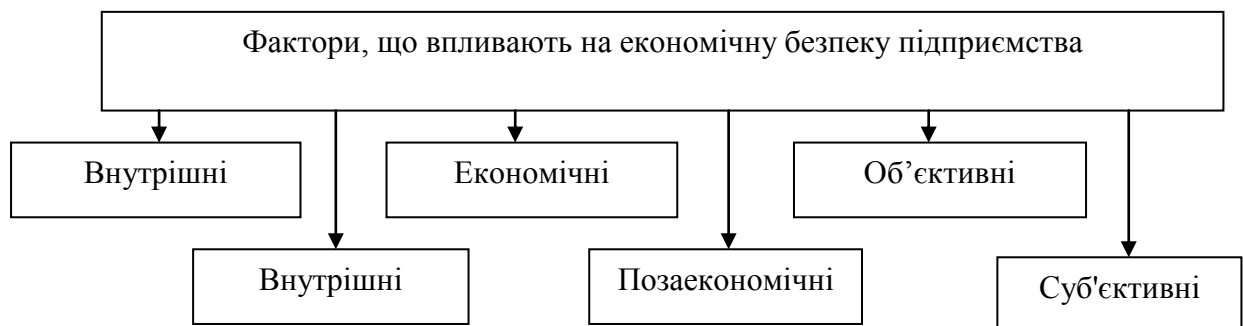

Рисунок 1.3 – Фактори впливу на економічну безпеку підприємства

Якщо виходити з того, що головний принцип ринкової економіки це взаємодія господарюючого об'єкта та ринку, який є сукупністю суб'єктів господарювання і водночас самостійну цілісність (не зведену до суми складових її частин), то господарюючий суб'єкт може існувати тільки за умови безперервної взаємодії з ринковим середовищем. Для цього необхідне нормальне функціонування як самого підприємства, так і ринку в цілому.

Існують три зовнішні джерела загрози такому функціонуванню [1, 3, 7].

Перше джерело – це несприятлива для підприємства економічна політика держави. Маніпуляції останнього з метою регулювання економіки обліковою ставкою, валютним курсом, ставками митного тарифу, податків тощо можуть часом суперечити виробничій, комерційній та фінансовій політиці підприємства.

До реальних небезпек, з якими стикається бізнес, також належать адміністративне переслідування ринку, вимушене звуження сфери товарно-грошових відносин, порушення державними органами законодавства, що регулює підприємницьку діяльність, перевищення ними встановлених повноважень у господарських відносинах, необґрунтоване втручання у їх виробництво, різні форми посягань на власність підприємства тощо.

При виході зовнішні ринки підприємство може зазнати негативного впливу внаслідок несприятливої економічної політики іноземних держав. Серйозну загрозу розвитку підприємства можуть становити політично мотивовані дії зі згортання чи обмеження економічних зв'язків. Економічні санкції ведуть до взаємної недовіри та, підриваючи матеріальну основу взаємовідносин, дестабілізують безпеку в галузі економіки не лише на міждержавному рівні.

Другим джерелом зовнішніх загроз господарській діяльності підприємства є поведінка інших суб'єктів господарювання. Насамперед, йдеться про недобросовісну конкуренцію, до дій якої належать:

– порушення прав промислової власності конкурента (систематичне приховане використання імені конкурента, несанкціоноване копіювання продукції конкурента, розголошення комерційної та виробничої таємниці конкурента, промислове шпигунство); підрив репутації конкурента (поширення хибних відомостей, що дискредитують підприємство,

продукцію, торговельну діяльність конкурента; порівняльна, шахрайська та обманна реклама);

– підрив репутації конкурента (поширення хибних відомостей, що дискредитують підприємство, продукцію, торговельну діяльність конкурента; порівняльна, шахрайська та обманна реклама);

– дезорганізація виробництва конкурентів шляхом зманювання та підкупу їх робітників та службовців для заволодіння секретами торгівлі та виробництва;

– інші недобросовісні дії (дискримінація конкурентів, бойкот, демпінг).

Недобросовісну конкуренцію доповнюють протекціоністські бар'єри на державному рівні. Йдеться про обмежувальну ділову практику (ОДП) [4]. ОДП – це сукупність прийомів монополістичного тиску на партнерів у торгівлі та споживачів, що застосовуються для захоплення, утримання та реалізації панівного становища на ринках на основі обмеження конкуренції.

Негласний характер бар'єрів, які зводять безпосередні учасники обсягів торгівлі за допомогою ОДП, робить їх особливо небезпечними, оскільки вони підривають ділові відносини.

Українські підприємства при виході на зовнішні ринки з монополістичними структурами, що вже склалися там, потрапляють у категорію аутсайдерів ОДП найбільшою мірою. Причому в умовах жорсткого тиску на ринках з підвищеним рівнем монополізації в несприятливому стані виявляються нові експортери промислової продукції.

Залежно від суб'єкта виділяють два основні різновиди ОДП – індивідуальну та групову. У першому випадку суб'єктом ОДП виступає окрема фірма, у другому – міжнародні та національні спілки підприємців.

Застосування ОДП проти українських експортерів та імпортерів на індивідуальній основі обумовлено монопольним становищем її суб'єктів на

низці галузевих ринків. Зокрема, західні корпорації нерідко прагнуть прив'язати українських імпортерів та експортерів до монопольних джерел постачання або каналів збуту та встановити на цій основі дискримінаційні ціни. У цьому цінова обмежувальна практика може мати місце у чисто торгових угодах, а й під час використання різних форм комерційного співробітництва, наприклад, на товари виробничої кооперації база як світової ціни відсутня. Тому західні партнери можуть невиправдано завищувати ціни на свої поставки та занижувати на відповідні.

Український бізнес може протистояти деструктивним методам західних партнерів різними методами опортунізму та комерційної роботи.

Наприклад, завдяки систематичному вивченню корпоративної структури відповідного ринку, ретельному аналізу цін із використанням пропозицій від якомога ширшого кола конкуруючих постачальників (покупців), розвитку ділових відносин із сторонніми особами, у тому числі середніми та дрібними.

Але протидія ОДП з допомогою випробуваних методів який завжди може дати бажані результати. З незалежних від українського підприємства причин – через надзвичайно високий ступінь монополізації товарного ринку, домінування корпорації з транснаціональними структурами тощо.

Підприємство може уникнути ОДП проти нього як на етапі укладання угоди, так і в процесі її реалізації, якщо фірма-партнер є членом промислового або комерційного союзу та вивчена політика, що проводиться останнім. Однак встановлення факту участі західної фірми в тому чи іншому об'єднанні, а також визначення його політики практично неможливе, якщо дане об'єднання є неформалізованим. Тому ОДП неформалізованих спілок є особливо небезпечною для українських підприємств. У зв'язку з цим виникає необхідність освоєння нових нетрадиційних для українських організацій форм протидії ОДП західних конкурентів.

Найбільш перспективно у цій галузі значно ширше використання правових інструментів як на національному, так і на міжнародному рівні. Певні можливості боротьби з ОДП на зарубіжних ринках представляє антитрестівське чи антимонопольне законодавство, спеціально спрямоване припинення ринкових зловживань монополістичних підприємств. Крім цього, існують міжнародні нормативи, розроблені лінією ООН та інших установ, що стосуються ОДП.

Уникнути індивідуальне ОДП українське підприємство може, наприклад, шляхом переміщення операцій із одних фірм чи ринків інші. Проте це значно складніше, якщо обмежувальна практика складає колективній основі. До найпоширеніших прийомів групового ОДП належить поділ ринків та узгодження цін.

Третім джерелом зовнішніх загроз є явище світової економічної кризи. Вони перетікають з однієї країни в іншу через канали зовнішньоекономічних зв'язків. Постійна інтеграція України у світову економіку призвела до залежності українських підприємств від світових економічних процесів (структурна перебудова, падіння попиту та цін на енергоносії тощо). У міру участі національних економік у глобальних відтворювальних процесах зростає їх чутливість до зовнішніх впливів.

Таким чином, у прагненні до прибуткової діяльності сучасне підприємство, забезпечуючи власну безпеку, має приділяти неослабну увагу динаміці попиту, політиці уряду та центральних банків, відносинам із суперниками, тенденціям науково-технічного прогресу, світовій політиці та міжнародній господарській кон'юктурі тощо.

Якщо з урахуванням даної позиції характеризувати сучасну обстановку в Україні, то вона, перш за все, визначається стійкою за своїми темпами криміналізацією суспільства і небувалим зростанням кримінального тероризму, який все частіше набуває політичного забарвлення. При цьому

національна економіка і зокрема російський приватний бізнес зазнають величезних втрат.

Щоб дати повну картину обстановки в українській національній економіці, слід враховувати такі особливості нашого ринку, як структурне деформування національного господарства; розмах промислового та комерційного шпигунства (з боку різних структур, що використовують методи агентурного та технічного проникнення до комерційної таємниці); відсутність єдиної стратегії забезпечення безпеки підприємницьких структур; відсутність цивілізованих юридичних гарантій для реалізації комерційних інтересів підприємця.

Говорячи про внутрішні загрози, слід підкреслити, що найбільш широке поширення в українській дійсності набули крадіжки, грабежі, розбої, шахрайство, здирство, хабарництво, зловживання службовим становищем, посадове підроблення, а також різні форми недобросовісної конкуренції і такі особливо небезпечні форми, як вбивство на замовлення та захоплення заручників.

Тут слід згадати і такі особливості української економіки, як: низька капіталізація фінансової системи; високий рівень монополізації економіки; висока імпортна залежність та замкнутість експорту на сировину; надмірність митних обмежень; низька продуктивність праці.

Слід зазначити і про механізм конкуренції, особливо тієї, яка суперечить чесній промисловій та торговій практиці. До речі, так звана недобросовісна конкуренція різними джерелами трактується по-різному. Так, наприклад, відповідно до міжнародно-правових норм різняться три види недобросовісної конкуренції: по-перше, коли комерційну діяльність однієї фірми намагаються видати споживачеві за діяльність іншої; по-друге, дискредитація комерційної діяльності конкурента за допомогою поширення

хибної інформації; по-третє, неправомірне використання у комерційній діяльності позначень, що вводять споживача в оману.

Існуючі на Заході законодавчі акти по товарним знакам, фірмовим найменуванням, недобросовісної конкуренції визначають конкретну відповідальність такі: підкуп покупців конкурентів; з'ясування комерційних таємниць конкурента шляхом шпигунства чи підкупу його службовців; встановлення дискримінаційних комерційних умов; таємна змова на торгах та неофіційне створення таємних картелів; бойкотування торгівлі іншої фірми для протидії чи недопущення конкуренції; продаж своїх товарів нижчий від вартості з наміром протидіяти конкуренції або придушити її (демпінг); навмисне копіювання товарів, послуг, реклами чи інших аспектів комерційної діяльності конкурента тощо.

Це те, що стосується видів недобросовісної конкуренції. Тепер про деякі її форми. Відомі три її форми (рис. 1.4).

Рисунок 1.4 – Форми недобросовісної конкуренції

По-перше, економічне придушення, яке включає різні засоби та способи обмеження ділової практики, компрометацію фірм конкурентів, їх керівників, шантаж персоналу, зрив угод, паралізація діяльності фірм шляхом використання ЗМІ та мафіозних зв'язків у державних органах.

По-друге, промислове або комерційне шпигунство, яке передбачає протиправне заволодіння комерційними секретами конкурента для отримання власних вигод.

Як правило, якщо інформація, отримана про конкурента по законних каналах, не дає повних і точних відповідей на питання, що цікавлять керівництво компанії, то в таких випадках, хоча більшість серйозних підприємців вважають використання шпигунства недоречним з моральної точки зору, багато компаній – все ж звертаються до послуг корпоративного шпигунства. Шпигуни конкуруючих компаній часто використовують прямі пропозиції (мовою експертів – «позитивний рекрутинг»), підкуп, крадіжки тощо.

Це полегшується тим, що нова техніка підслуховування, що з'явилася на ринку, робить промисловий і комерційний шпигунство набагато більш ефективним. Слід наголосити, що сума, яку зазвичай недобросовісні конкуренти пропонують за видачу цінної інформації, набагато перевищує посадовий оклад співробітника цієї корпорації. Таким чином, підписка про нерозголошення не є гарантом повного збереження комерційної таємниці.

Третьою формою, у якій проявляється недобросовісна конкуренція, є пряме фізичне придушення, що є злочинними зазіхання на життя і здоров'я персоналу підприємства. Основні методи фізичного придушення конкурента включають: організацію пограбувань і розбійних нападів на офіси, виробничі та складські приміщення, розкрадання вантажів тощо; знищення матеріальних цінностей та нерухомості конкурента шляхом підпалів, вибухів тощо; фізичне усунення керівників, захоплення заручників.

1.3 Критерії та показники оцінювання рівня економічної безпеки підприємства

Однією з цілей оцінювання рівня економічної безпеки підприємства є діагностика його стану за системою показників [13-25].

Виробничі показники:

- динаміка виробництва (зростання, спад, усталений стан, швидкість зміни);
- фактичний рівень завантаження виробничої потужності;
- темпи оновлення (ремонт) основних виробничих фондів;
- стабільність виробничого процесу (ритмічність, рівень завантаженості в заданий час);
- виробництво як частка ВВП (для особливо великих монополій);
- оцінка конкурентоспроможності продукції;
- структурно-технічні ресурси парку та обладнання.

Фінансові показники:

- обсяг «портфеля» замовлень (загальний обсяг продажів);
- фактичний та необхідний обсяг інвестицій (для підтримки та розвитку наявного потенціалу);
- рівень інноваційної активності (обсяг інвестицій в інновації);
- рентабельність виробництва;
- фондоддача виробництва (фондомісткість);
- прострочена заборгованість (дебітори та кредитори);
- забезпечення виробництва госпрозрахунковими обіговими коштами, матеріалами, частками енергоносіїв.

Соціальні показники:

- рівень оплати праці щодо середньогалузевих чи загальноекономічних показників;
- розмір заборгованості по заробітній платі;
- втрати робочого часу;
- структура людського потенціалу (вік, кваліфікація).

Стан безпеки необоротних та оборотних активів підприємств, таких як основні засоби (будівлі споруди, технічне обладнання, комунікації, транспорт), нематеріальні активи, запасів та витрат сировини, основних та допоміжних матеріалів (що використовуються в основному та допоміжному виробництві), грошових коштів має забезпечувати:

- зниження величини розкрадань та (або) втрат з причин невиробничого характеру та максимальну ефективність цільового їх використання;
- перешкоди незаконному вивезенню активів;
- всебічне опрацювання питань безпеки під час проведення великих угод.

Забезпечення безпеки фінансових ресурсів промислових підприємств, включаючи виручку від, позареалізаційні доходи, прибуток, залучені фінансові ресурси, інвестиції тощо – все це може бути здійснено за допомогою таких заходів [17, 21, 23]:

- ефективне управління фінансовими потоками, включаючи фінансовий менеджмент та податкове планування, податковий менеджмент, а також прогнозування та планування у оподаткуванні;
- жорсткий фінансовий контроль над їх використанням, включаючи внутрішній аудит, консалтинг.

Ці підприємства не тільки знають, що робити, куди продавати і за якою ціною продавати, але й знають, як розумно організувати свій бізнес, щоб

досягти поставлених цілей з найменшими витратами та втратами, мати вищу економічну безпеку. При управлінні бізнесом (компанією) необхідно враховувати цілий набір параметрів управління (маркетингових інструментів) і обмежень середовища.

Тому до сфери управління економічною безпекою відносяться також питання стабільної роботи підприємств (компаній), пов'язані з формуванням собівартості і ціни готової продукції, обігом коштів підприємств, формуванням і витрачанням матеріальних, трудових і фінансових ресурсів. ресурси, забезпечення співпраці з діловими партнерами, банками, розрахунок бюджетів.

Усе це виробляється мовою бізнесу, тобто у межах єдиного системного бухгалтерського обліку. Донедавна у вітчизняній теорії та практиці було прийнято виділяти у межах єдиного обліку такі його класифікаційні групи, як фінансовий та управлінський облік.

Водночас у ринкових економічних системах існує низка об'єктивних причин з урахуванням забезпечення економічної безпеки, через які єдиний системний облік доцільно поділяти на його «фінансову» та «управлінську» складові. Насамперед, це причини організаційно-інформаційного характеру.

Основним завданням бухгалтерського обліку підприємств (фірм), що працюють в умовах ринку, є своєчасне надання користувачам конкретної економічної інформації. Достовірна економічна інформація сприяє прийняттю відповідальних та ефективних управлінських рішень в умовах невизначеності та ризику, які можуть суттєво вплинути на майбутнє фінансове становище підприємства, матеріальний добробут власників (акціонерів), менеджерів (керівників) і працівників, а також розмір коштів, що надходять до державного бюджету.

Вся сукупність інформації, що формується обліково-аналітичною функцією на будь-якому підприємстві (фірмі), поділяється на такі основні категорії (рис. 1.5).

Рисунок 1.5 – Основні категорії інформації для підприємства

Інформація, необхідна для ефективного управління бізнесом (компанією), використовується керівництвом (керівниками) для забезпечення поточного та оперативного керівництва та контролю виробничо-господарської діяльності.

Ця інформація включає дані про величину витрат на виробництво та реалізацію продукції, собівартість одиниці продукції, величину очікуваних доходів і витрат в результаті здійснення планованих господарських та маркетингових операцій, контрактів, угод, інвестицій, прогнозування збуту та рівня рентабельності товарів ринкової новизни, що перебувають у стадії освоєння випуску.

Така інформація формується в рамках управлінського (або виробничого) обліку. У більшості випадків йдеться про відомості, що становлять комерційну таємницю. Зазвичай всередині підприємства (компанії) обсяг управлінської інформації, якою володіють менеджери різних рівнів, обмежений лише їхніми безпосередніми можливостями. Доступ до

різних типів іншої управлінської інформації, що має відношення до виконання їхніх обов'язків, як правило, обмежений.

Інформація, що відображає поточний фінансовий стан підприємства (фірми), величину та структуру його активів (майна) та джерел їх утворення, розмір залучених в обіг матеріальних та фінансових ресурсів та ефективність їх використання тощо.

Формування такого роду інформації здійснюється у рамках фінансового та бухгалтерського обліку. Частина цієї інформації може також становити комерційну таємницю. Фінансові звіти стандартизовані та підготовлені в суворій відповідності до конкретних загальноприйнятих національних вимог і зазвичай знаходяться у вільному доступі. Ця інформація також використовується керівництвом і менеджерами на всіх рівнях підприємства (компанії) для внутрішнього управління компанією, забезпечення економічної безпеки підприємства.

Незважаючи на існуючі відмінні риси управлінського та фінансового обліку, слід мати на увазі їх єдину основну функцію в загальній системі управління підприємством (фірмою) та в єдиному процесі прийняття управлінських рішень. Такою функцією є інформаційне (перспективне та/або ретроспективне) відображення економічного та фінансового стану підприємства через систему спеціальних показників.

Для розрахунку всіх необхідних економічних показників, які найкраще відображають стан економічної безпеки підприємства (компанії), необхідно розробити наступні документи, кожен з яких має своє призначення [17-20]:

- прогноз обсягу продажів (збуту) спрямований на розуміння очікуваної частки ринку продукції, що випускається підприємством (компанією);

- баланс фінансових витрат і доходів, тобто визначення сукупних доходів і витрат, пов'язаних з реалізацією конкретного виду продукції на

основі «знання» (комерційної таємниці), з'ясування необхідності залучення кредитних коштів, перевірка синхронності надходження коштів. і платежі. Отже, цей документ дозволяє перевірити майбутню ліквідність бізнесу (компанії) і розрахувати запас міцності;

– зведений баланс активів і пасивів (фінансова відомість), що дозволяє оцінити, які суми планується вкласти у активи різних типів і рахунок яких пасивів підприємство (фірма) збирається фінансувати виробництво чи придбання цих активів. Таким чином, даний баланс є як би індикатором фінансового стану підприємства (фірми), його платоспроможності.

За окремими показниками фінансового стану підприємства (фірми) у світовій практиці визначились нормативи оптимальних величин економічної безпеки.

Наприклад, відношення власних коштів до позикових коштів становить 1:1, рівень ліквідності 1 і вище, коефіцієнт покриття короткострокових зобов'язань і поточних коштів має бути 2, майно гарантується фізичними активами, близькими до 1, а прибутковість чистого капіталу є вищою, ніж частка банківського кредиту.

Одним з показників платоспроможності служить показник відношення оборотних засобів до короткостроковій заборгованості. На практиці це співвідношення має становити 2:1, що означає, що короткострокові зобов'язання двічі перекриваються активами.

Іншим показником платоспроможності компанії (корпорації) є співвідношення довгострокової заборгованості до власного капіталу компанії. Як правило, цей коефіцієнт має становити 0,65 або менше.

Нерухомість гарантує фінансову стійкість підприємства (фірми), вказуючи на частку основних засобів, фінансових ресурсів і майнових прав у загальних активах підприємства (фірми). Оптимальний показник – 0,5.

Безпека нерухомості досягається тоді, коли індекс нерухомості дорівнює власному капіталу.

Нормативне значення – 1. Збільшення величини показника говорить про стійкість та платоспроможність підприємства (фірми). Розглянемо методику аналізу фінансової складової діяльності підприємства (фірми) за звітний період з допомогою відносних фінансових коефіцієнтів. Ці коефіцієнти можна розбити втричі групи. У першу групу входять коефіцієнти ліквідності оборотних коштів K_1 і K_2 [21, 23, 24]:

$$K_1 = (\text{Оборотні активи}) / (\text{Оборотні пасиви}), \quad (1.1)$$

$$K_2 = (\text{Оборотні активи} - \text{Товарні запаси}) / (\text{Оборотні пасиви}) \quad (1.2)$$

Якщо коефіцієнт K_1 відображає ліквідність оборотних активів, то коефіцієнт K_2 – швидкість руху оборотних активів.

У світовій практиці рекомендації для успішного ведення промислового підприємства такі: $k_1 > 1,8$ і $K_2 > 1,0$. Ці коефіцієнти обмежують запаси готової продукції підприємства (фірми).

До другої групи коефіцієнтів відносяться коефіцієнт K_3 , що відображає оборотність товарних запасів, і коефіцієнт K_4 , який відображає абсолютну ефективність використання активів. Вони оцінюються за такою формулою:

$$K_3 = (\text{Сумарні витрати на виробництво реалізацію товарів}) / (\text{Вартість запасів товарів}), \quad (1.3)$$

$$K_4 = (\text{Дохід від продажу товарів}) / (\text{Абсолютні активи}). \quad (1.4)$$

У світовій практиці успішно працюючих промислових підприємств рекомендуються: $K_3 > 2,8$ і $K_4 > 1,6$.

До третьої групи показників відносяться коефіцієнти прибутковості K_5 та K_6 [21, 23, 24]:

$$K_5 = [(\text{Прибуток до вирахування податків}) / (\text{Дохід від продажу товарів})] \times 100, \quad (1.5)$$

$$K_6 = [(\text{Прибуток до вирахування податків}) / (\text{Абсолютні активи})] \times 100 \quad (1.6)$$

У світовій практиці для успішно працюючих промислових підприємств рекомендуються: $K_5 > 8,2\%$ і $K_6 > 14,7\%$.

Для малих підприємств та фірм (активи від 1 до 10 млн. дол.) рекомендуються такі значення цих коефіцієнтів [21, 23, 24]:

$$K_1 > 1,8, K_2 > 0,9, K_3 > 3,2, K_4 > 1,7; K_5 > 6,7\%; K_6 > 15 \%$$

Під час аналізу фінансової складової діяльності підприємства (фірми) з допомогою цих коефіцієнтів можна використовувати такі рекомендації:

- якщо значення всіх коефіцієнтів вище наведених цифр, можна зробити висновок, що бізнес (компанія) функціонує ефективно;
- якщо значення будь-якого коефіцієнта є дещо нижчим за рекомендований рівень, то він повинен перебувати під постійним контролем керівництва підприємства (компанії);
- якщо значення коефіцієнтів K_3 і K_4 нижче за рекомендовані рівні, то керівництву підприємства (фірми) слід проаналізувати продуктивність усіх статей активу, ефективність маркетингових заходів.

У разі, якщо більшість коефіцієнтів буде суттєво нижчою за рекомендовані рівні, необхідно серйозно зайнятися аналізом усієї фінансової діяльності підприємства (фірми).

При аналізі фінансового стану підприємства (фірми) цікавий показник ймовірності банкрутства Z , який відбиває фінансову стійкість підприємства (фірми). Він оцінюється за такою формулою [21, 23, 24]:

$$Z = (\text{Оборотні активи} / \text{Абсолютні активи}) + 1,4 \times (\text{Нерозподілений прибуток} / \text{Абсолютні активи}) + 0,6 \times (\text{Ринкова вартість звичайних та привілейованих акцій} / \text{Абсолютні активи}) + 3,3 \times (\text{Дохід від основної діяльності} / \text{Абсолютні активи}) + 1,0 \times (\text{Дохід від продажів} / \text{Абсолютні активи}) \quad (1.7)$$

Залежно від величини показника Z визначається можливість банкрутства фірми:

до 1,8 – дуже висока;

1,81 – 2,7 – висока;

2,71 – 3,0 – можлива;

більше 3,0 – дуже низька.

Якщо отримано низьке значення Z , це слід розуміти як сигнал небезпеки, що показує необхідність більш глибокого аналізу причин, що викликали зниження цього показника економічної безпеки підприємства (фірми).

У вітчизняній практиці з метою оцінки сталого функціонування підприємств (компаній) проводиться аналіз виробничої самоокупності (визначення «точка беззбитковості»). Для цього необхідно для кожного продукту визначити, які витрати є постійними (не залежать від обсягу виробництва), а які – змінними (пропорційними обсягу виробництва). Потім за простою формулою можна розрахувати мінімальний обсяг цього продукту для забезпечення беззбиткового виробництва.

Формула розрахунку точки беззбитковості у грошовому вираженні:

$$Тбг = Д \times В_{\text{пост}} / (В - З_{\text{зм}}). \quad (1.8)$$

Формула розрахунку точки беззбитковості у натуральному вираженні (у штуках продукції або товару):

$$Т_{бн} = \frac{В_{пост}}{(Ц - В_{зм.од.})}, \quad (1.9)$$

де Д – дохід від реалізації;

R_n – обсяг реалізації у натуральному вираженні;

Взм – змінні витрати;

Впост – постійні витрати;

Ц – ціна за одиницю;

Взм.од. – середні змінні витрати (на одиницю продукції);

Т_{бг} – точка беззбитковості в грошах;

Т_{бн} – точка беззбитковості у натуральному вираженні.

Якщо попит даний товар менше, ніж обсяг товару, який би беззбитковість, його виробництво нічого очікувати самоокупним, тобто поза полем економічної безпеки.

Аналогом цього показника закордонні експерти вважають маловідомий «запас міцності» (за методом аналізу «беззбитковості»). Згідно з прийнятим визначенням «...різниця (в абсолютній величині або у відсотках) між фактичним (розрахунковим) і мінімальним обсягом реалізації (виробництва) товару, нижче якого його було б нерентабельно виробляти (карта збитковості) через висока частка постійних витрат».

Економічне значення «запасу міцності» полягає у визначенні прогнозованого обсягу виробництва (реалізації), з якого підприємства (компанії) переходять в економічно безпечну зону своєї діяльності.

Важливими для прийняття рішень, особливо за цінами, є важливі відмінності підходів щодо систем рахунки витрат. Якщо виробляється калькуляція витрат у обсязі, то намагаються охопити всі які виникають у з

загальним виробництвом витрати й розподілити їх у випущеним виробам, у разі шляхом оцінки і розбивки.

При калькуляції витрат у частковому обсязі визнають лише витрати, зумовлені безпосередньо випущеним виробом і безпосередньо які стосуються даному виробу, тобто без постійних та загальних (накладних) витрат, розглядаючи їх як «витрати виробничої готовності», які хоч і зумовлені наміром підприємства (фірми) випускати продукцію, але не викликані виготовленням окремого товару.

Так, виробник може визначити свою нижню межу цін – найнижчу прийнятну ціну. З цією нижньою межею ціни покриваються змінні витрати чи граничні витрати, тобто. Витрати, обумовлені безпосередньо виробництвом виробу. Будь-яка ціна вище цього мінімуму допомагає покрити постійні витрати (це дає так звану «частку покриття»). Залежно від гнучкості попиту може бути доцільним спробувати збільшити обсяг продажів шляхом зниження ціни нижче розрахованої повної собівартості, щоб постійні витрати можна було розподілити на більшу кількість одиниць, щоб покрити повну вартість. Навіть якби це було неможливо, ціна, яка виключає повні витрати, але перевищує змінні витрати, все одно була б єдиним розумним варіантом. У будь-якому випадку отримані постійні витрати не можуть бути змінені виробником у короткостроковій перспективі. Тому підприємства (фірми) можуть лише намагатися максимально компенсувати понесені витрати за рахунок тривалого стабільного збуту продукції. Тому його стратегія полягатиме в тому, щоб відшкодувати принаймні змінні витрати (найнижчу ціну), але в той же час вимагати найбільш конкурентоспроможну ціну. Тут часткова калькуляція використовується як інструмент підтримки прийняття рішень.

Часткова калькуляція дозволяє робити висновки не про рентабельність окремих тарифних перевізників, а лише про загальний прибуток за

конкретний період. Він також не дає вихідної інформації при виведенні на ринок нових товарів або розрахунку цін в рамках штучного виробництва, оскільки вказує лише нижню межу цін, але не містить інформації про загальне ціноутворення. В принципі, причина полягає в наявності ринкових цін, де орієнтований частковий калькулювання, оскільки вони розраховують частки покриття (як різницю між чистим доходом і змінними витратами).

Тому за калькуляції виходять з окремих витрат завдяки підрахованій собівартості, та якщо з ринкових цін і досягнутої чи досяжної виручки, проте, щоб потім після обліку витрат розрахувати суму покриття і результат підприємства (фірми) як чистого доходу.

Важливим показником прийняття рішень на підприємстві (фірмі) є так званий «коефіцієнт покриття». Він розраховується за формулою:

$$K_{\text{п}} = A_2 / \Pi_5, \quad (1.10)$$

де A_2 – оборотні активи;

Π_5 – короткочасні обов'язки .

Чим вище коефіцієнт покриття, тим більший внесок робить виріб у покриття постійних витрат. Якщо підприємство (фірма) має свободу у прийнятті рішення, йому слід форсувати вироби з найбільшим коефіцієнтом покриття щодо виробництва та збуту.

У реальній практиці підприємств (фірм) найчастіше існують загальні витрати, які слід відносити не до окремого виробу, а до певної групи виробів чи підрозділу підприємства (фірми). Точності рахунки витрат сприяє те, що такі витрати відносять до підрозділу, що завдав їх, а не просто розглядають як загальні витрати.

Підводячи підсумок, зазначимо, що аналіз економічної безпеки підприємства тісно переплітається з його фінансовою спроможністю,

становищем на ринку. Також економічна безпека залежить від багатьох чинників, як внутрішніх, і зовнішніх. Тому при аналізі економічної безпеки підприємства, а також розробці заходів щодо її підвищення необхідно враховувати безліч моментів.

2 АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «АВТОСТЕК»

2.1 Аналіз основних показників фінансово-господарської діяльності підприємства

ТОВ «Автостек» – одне з підприємств, що займається розробкою систем управління. Підприємство працює у галузі розробки та виготовлення систем управління та радіоелектронної апаратури, для автоматизації технологічних процесів у різних галузях вітчизняної промисловості.

Підприємство забезпечує повний технологічний цикл створення оригінальних автоматизованих систем та комплексів управління від розробки ідеї до виготовлення та сервісного обслуговування виробу. У випробувальному центрі підприємства є можливість проведення повного комплексу випробувань на кліматичні та механічні дії.

Вироби ТОВ «Автостек» широко застосовуються на металургійних підприємствах, електростанціях, у житлово-комунальному господарстві, на транспорті, у нафтогазовому комплексі. Прилади та системи управління успішно функціонують не тільки в Україні, а й у країнах ближнього та далекого зарубіжжя. Важко перерахувати всю номенклатуру продукції підприємства. Кожна система управління адаптується до конкретних вимог замовника.

Всі вироби мають сертифікати якості, дипломи переможців всеукраїнських та міжнародних конкурсів та виставок.

Інвестиційна привабливість підприємства – це кваліфіковані кадри, виробнича база та наявність розробок на основі високих технологій для організації виробництва та реалізації на ринку конкурентоспроможної продукції.

Проаналізуємо основні показники фінансово-господарської діяльності ТОВ «Автостек» в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Структура майна та джерела його формування

Показник	Значення показника					Зміна за аналізований період	
	у грн			у % до валюти балансу		тис. грн. (гр.4-гр.2)	± % ((гр.4- гр.2) : гр.2)
	2019	2020	2021	на початок 2019	на кінець 2021		
Актив							
1. Імобілізовані кошти	765 300	771 009	813 007	43,2	24,4	47 707	6,2
2. Поточні активи, всього	1 005 606	1 722 505	2 516 909	56,8	75,6	1 511 303	150,3
у тому числі: запаси (крім товарів відвантажених)	779 500	888 272	1 470 061	44	44,1	690 561	88,6
у тому числі: - сировина та матеріали;	260 300	263 232	255 294	14,7	7,7	-5 006	-1,9
- готова продукція (товари).	20 300	20 935	44 559	1,1	1,3	24 259	119,5
витрати у незавершеному виробництві (витратах обігу) та витратах майбутніх періодів;	498 900	604 105	1 170 208	28,2	35,1	671 308	134,6
ПДВ за придбаними цінностями	18 935	19 795	21 532	1,1	0,6	2 597	13,7
ліквідні активи, всього	207 171	814 438	884 091	11,7	26,5	676 920	4,3 рази
їх:- кошти і короткострокові вкладення;	58 760	68 292	66 868	3,3	2	8 108	13,8
- дебіторська заборгованість (термін платежу за якою не більше року) та товари відвантажені;	148 411	746 146	817 223	8,4	24,5	668 812	5,5 рази
Пасив							
1. Власний капітал	960 333	972 546	1 013 970	54,2	30,5	53 637	5,6
2. Довгострокові зобов'язання, всього	59 078	66 166	119 408	3,3	3,6	60 330	102,1
з них: - кредити та позики;	19 000	19 000	19 000	1,1	0,6	-	-
- інші довгострокові зобов'язання.	40 078	47 166	100 408	2,3	3	60 330	150,5
3. Короткострокові зобов'язання (без доходів майбутніх періодів), всього	751 495	1 454 802	2 196 538	42,4	66	1 445 043	192,3
з них: - кредити та позики;	319 433	333 122	445 427	18	13,4	125 994	39,4
- інші короткострокові зобов'язання.	432 062	1 121 680	1 751 111	24,4	52,6	1 319 049	4,1 рази
Валюта балансу	1 770 906	2 493 514	3 329 916	100	100	1 559 010	88

Імобілізовані кошти включають необоротні активи та довгострокову дебіторську заборгованість (тобто найменш ліквідні активи). Поточні активи – це оборотні активи, крім довгострокової дебіторської заборгованість.

З представлених у першій частині таблиці даних видно, що у останній день аналізованого періоду в активах організації частка іммобілізованих коштів становить одну четверту, а поточних активів, відповідно, три четвертих.

Активи організації протягом аналізованого періоду значно збільшилися (на 88%). Наголошуючи на значному зростанні активів, необхідно врахувати, що власний капітал збільшився меншою мірою – на 5,6 % (табл. 2.2). Відстаюче збільшення власного капіталу щодо загальної зміни активів слід розглядати як негативний фактор.

Таблиця 2.2 – Оцінка вартості чистих активів підприємства

Показник	Значення показника					Зміни	
	в тис. грн		у % до валюти балансу			тис. грн. (гр.3-гр.2)	%, ((гр.3 - гр.2) : гр.2)
	на початок аналізованого періоду (2019)	на кінець аналізованого періоду (2021)	2019	2020	2021		
1. Чисті активи	960 333	1 013 970	54,2	39	30,5	53 637	5,6
2. Статутний капітал	500 000	500 000	28,2	20,1	15	–	–
3. Перевищення чистих активів над статутним капіталом (1-2)	460 333	513 970	26	19	15,4	53 637	11,7

Чисті активи організації на кінець 2021 р. суттєво (на 102,8 %) перевищують статутний капітал. Це співвідношення позитивно характеризує фінансове становище ТОВ «Автостек», повністю задовольняючи вимогам нормативних актів до величини чистих активів організації. Більш того, визначивши поточний стан показника, слід зазначити збільшення чистих активів на 5,6% протягом усього аналізованого періоду. Взнявши до уваги одночасно і перевищення чистих активів над статутним капіталом та їх збільшення за період, можна говорити про гарне фінансове становище організації за даною ознакою. Нижче на графіку подано зміну чистих активів та статутного капіталу організації за аналізований період (рис. 2.1).

Основні показники фінансової стійкості підприємства наведено у табл. 2.3.

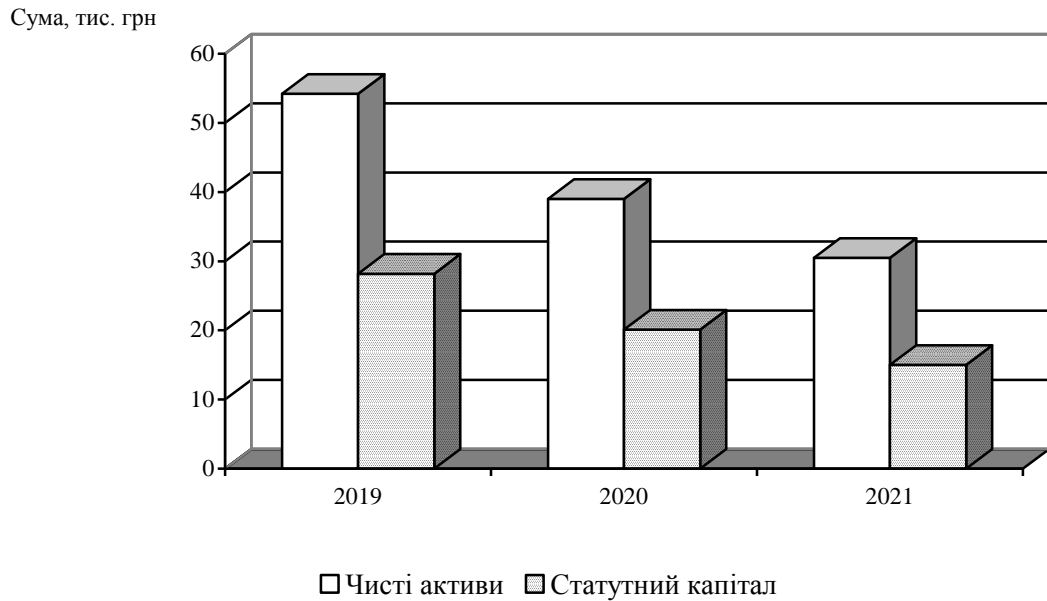

Рисунок 2.1 – Динаміка чистих активів та статутного капіталу
ТОВ «Автостек»

Таблиця 2.3 – Основні показники фінансової стійкості підприємства

Показник	Значення показника			Зміна (гр.4- гр.2)	Опис показника та його нормативне значення
	2019	2020	2021		
1. Коефіцієнт автономії	0,54	0,39	0,3	-0,24	Відношення власного капіталу до загальної суми капіталу. Нормальне значення цієї галузі: 0,4 і більше (оптимальне 0,5-0,7)
2. Коефіцієнт фінансового левириджу	0,84	1,56	2,28	1,44	Відношення позикового капіталу до свого
3. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	0,2	0,12	0,08	-0,12	Відношення власних оборотних засобів до оборотних активів. Нормальне значення: щонайменше 0,1
4. Коефіцієнт покриття інвестицій	0,58	0,42	0,34	-0,24	Відношення власного капіталу та довгострокових зобов'язань до загальної суми капіталу. Нормальне значення: 0,7 та більше
5. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,21	0,22	0,21	–	Відношення власних оборотних засобів до джерел власних коштів. Нормальне значення цієї галузі: 0,15 і більше
6. Коефіцієнт мобільності майна	0,57	0,69	0,76	0,19	Відношення оборотних засобів до вартості всього майна. Характеризує галузеву специфіку організації
7. Коефіцієнт мобільності оборотних коштів	0,06	0,04	0,03	-0,03	Відношення найбільш мобільної частини оборотних коштів (коштів та фінансових вкладень) до загальної вартості оборотних активів
8. Коефіцієнт забезпеченості запасів	0,26	0,24	0,14	-0,12	Відношення власних оборотних засобів до величини матеріально-виробничих запасів. Нормальне значення: 0,5 та більше
9. Коефіцієнт короткострокової заборгованості	0,93	0,96	0,95	0,02	Відношення короткострокової заборгованості до загальної суми заборгованості

Коефіцієнт автономії організації на кінець 2021р. становив 0,3. Отримане значення свідчить про недостатній частці власного капіталу (30%) у загальному капіталі ТОВ «Автостек». За два останні роки спостерігалось суттєве зниження коефіцієнта автономії – на 0,24.

За два роки коефіцієнт покриття інвестицій знизився до 0,34 (-0,24). Значення коефіцієнта на кінець 2021р. значно нижче допустимої величини (частка власного капіталу та довгострокових зобов'язань у загальній сумі капіталу організації становить 34%).

На останній день аналізованого періоду коефіцієнт забезпеченості матеріальних запасів дорівнював 0,14. Протягом аналізованого періоду відзначено суттєве падіння коефіцієнта забезпеченості матеріальних запасів – на 0,12. Коефіцієнт зберігав значення, що не відповідають нормативу, протягом усього проаналізованого періоду. На останній день аналізованого періоду (2021 р.) значення коефіцієнта забезпеченості матеріальних запасів є незадовільним.

По коефіцієнту короткострокової заборгованості видно, що величина короткострокової кредиторської заборгованості ТОВ «Автостек» значно перевищує величину довгострокової заборгованості (94,8% і 5,2% відповідно). За два роки частка довгострокової заборгованості зменшилася на 2,1 %.

Нижче на графіку подано зміну основних показників фінансової стійкості ТОВ «Автостек» за весь аналізований період (рис. 2.2).

Аналіз фінансової стійкості за величиною надлишку (нестачі) власних оборотних коштів наведено у табл. 2.4.

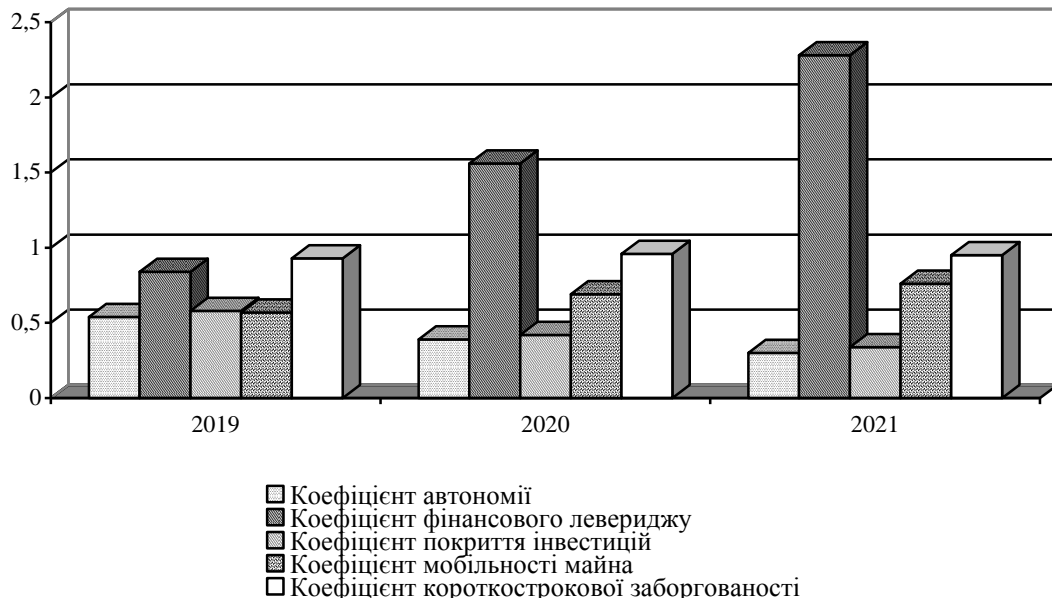

Рисунок 2.2 – Динаміка показників фінансової стійкості підприємства

Таблиця 2.4 – Аналіз фінансової стійкості за величиною надлишку (нестачі) власних оборотних коштів

Показник	Значення показника		Надлишок (брак)		
	на початок аналізованого періоду (2019)	на кінець аналізованого періоду (2021)	2019	2020	2021
ВОК ₁ (без урахування довгострокових та короткострокових пасивів)	202 473	208 463	-577 027	-679 052	-1 261 598
ВОК ₂ (з урахуванням довгострокових пасивів; дорівнює чистому оборотному капіталу, Net Working Capital)	254 111	320 371	-525 389	-620 569	-1 149 690
ВОК ₃ (з урахуванням довгострокових пасивів і короткострокової заборгованості за кредитами та позиками)	573 544	765 798	-205 956	-287 447	-704 263

Оскільки станом на 31.12.2021 спостерігається нестача власних оборотних коштів, розрахованих за всіма трьома варіантами, фінансове становище організації за даною ознакою можна характеризувати як незадовільне. При цьому слід звернути увагу, що всі три показники покриття власними оборотними засобами запасів і витрат за аналізований період погіршили свої значення.

Розрахунок коефіцієнтів ліквідності наведено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5 – Розрахунок коефіцієнтів ліквідності

Показник	Значення показника			Зміна показника (гр.4 - гр.2)	Розрахунок, рекомендовані значення
	2019	2020	2021		
1. Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	1,34	1,18	1,15	-0,19	Відношення поточних активів до короткострокових зобов'язань. Нормальне значення: 2 та більше
2. Коефіцієнт швидкої (проміжної) ліквідності	0,28	0,56	0,4	0,12	Відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань. Нормальне значення: 1 та більше
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,08	0,05	0,03	-0,05	Відношення високоліквідних активів до короткострокових зобов'язань. Нормальне значення: 0,2 та більше

На 31 грудня 2021 р. значення коефіцієнта поточної ліквідності (1,15) не відповідає нормі. При цьому потрібно звернути увагу на місце, що мало місце протягом аналізованого періоду, негативна зміна – коефіцієнт поточної ліквідності знизився на -0,19.

Значення коефіцієнта швидкої ліквідності (0,4) теж виявилось нижчим від допустимого. Це свідчить про недостатність у ТОВ «Автостек» ліквідних активів (тобто готівки та інших активів, які можна легко звернути у готівку) для погашення короткострокової кредиторської заборгованості. Коефіцієнт швидкої ліквідності протягом усього періоду не вкладався у нормативне значення.

Третій з коефіцієнтів, що характеризує здатність організації погасити всю або частину короткострокової заборгованості за рахунок коштів та короткострокових фінансових вкладень, має значення (0,03) нижче за допустиму межу (норма: не менше 0,2). При цьому потрібно звернути увагу на місце, що мало місце протягом аналізованого періоду, негативна зміна – коефіцієнт абсолютної ліквідності знизився на -0,05.

Аналіз співвідношення активів за рівнем ліквідності та зобов'язань за строком погашення наведено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6 – Аналіз співвідношення активів за рівнем ліквідності та зобов'язань за строком погашення

Активи за рівнем ліквідності	На кінець звітного періоду, тис. грн.	Приріст за аналіз. період, %	норм. співвідношення	Пасиви щодо терміну погашення	На кінець звітного періоду, тис. грн.	Приріст за аналіз. період, %	Надлишок/брак платіж. Засобів тис. грн. (гр.2 - гр.6)
А1. Високоліквідні активи (грошові засоби + короткострокові фін. вкладення)	66 868	13,8	≥	П1. Найбільш термінові зобов'язання (залучені кошти) (поточний кред. заборг.)	487 865	12,9	-420 997
А2. Швидкореалізовані активи (короткострокова дебіторська заборгованість)	817 223	5,5 раза	≥	П2. Середньострокові зобов'язання (короткострокові кредити та позики)	1 708 673	5,3 раза	-891 450
А3. Повільно реалізовані активи (довгострок. деб. задол. + інші оборот. активи)	1 640 318	103,5	≥	П3. Довгострокові зобов'язання	119 408	102,1	1 520 910
А4. Важкореалізовані активи (необоротні активи)	805 507	6,3	≤	П4. Постійні пасиви (власний капітал)	1 013 970	5,6	-208 463

З чотирьох співвідношень, що характеризують наявність ліквідних активів в організації, виконується два. Високоліквідні активи не покривають найбільш термінових зобов'язань організації (різниця становить 420 997 тис. грн.). Відповідно до принципів оптимальної структури активів за рівнем ліквідності, короткострокової дебіторської заборгованості має бути достатньо покриття середньострокових зобов'язань. У цьому випадку це співвідношення не виконується – у ТОВ «Автостек» недостатньо короткострокової дебіторської заборгованості (48% від необхідного) для погашення середньострокових зобов'язань.

Нижче в табл. 2.7 наведено основні фінансові результати діяльності ТОВ «Автостек» за аналізований період.

Таблиця 2.7 – Фінансові результати діяльності ТОВ «Автостек»

Показник	Значення показника, тис. грн.		Зміна показника		Середньорічна величина тис. грн.
	2020	2021	тис. грн. (гр.3 - гр.2)	± % ((3-2) : 2)	
1. Виручка від продажу товарів, продукції, робіт, послуг	2 710 658	2 391 517	-319 141	-11,8	2 551 088
- у тому числі: виручка від реалізації на експорт	2 710 658	2 391 517	-319 141	-11,8	2 551 088
2. Витрати за звичайними видами діяльності	2 609 819	2 258 866	-350 953	-13,4	2 434 343
3. Прибуток від продажу (1-2)	100 839	132 651	31 812	31,5	116 745
4. Інші прибутки	571 171	72 759	-498 412	-87,3	321 965
5. Інші витрати	609 916	123 124	-486 792	-79,8	366 520
6. Прибуток (збиток) з інших операцій (4-5)	-38 745	-50 365	-11 620	↓	-44 555
7. ЕБІТ (прибуток до сплати відсотків та податків)	103 133	134 246	31 113	30,2	118 690
Зміна податкових активів та зобов'язань, податок на прибуток та інші витрати з прибутку	-28 684	-43 878	-15 194	↓	-36 281
9. Чистий прибуток (збиток) звітного періоду (3+6+8)	33 410	38 408	4 998	15	35 909
Зміна за період нерозподіленого прибутку (непокритего збитку) за даними бухгалтерського балансу (змін. стор. 470)	1 207	37 292	x	x	x

Значення виручки за останній рік становило 2 391 517 тис. грн. За два останні роки річна виручка явно знизився.

Значення прибутку від продажу за 2021 рік склало 132 651 тис. грн. Фінансовий результат від продажів за два останні роки значно зріс (на 31 812 тис. грн.).

Перевірка взаємозв'язку показників форми №1 та форми №2 за останній звітний період підтвердила формальну коректність відображення у звітності відстрочених податкових активів та зобов'язань. На рис. 2.3 наочно представлено зміну виручки і прибутку ТОВ «Автостек» протягом усього аналізованого періоду.

Аналіз показників рентабельності підприємства наведено у табл. 2.8.

Усі три показники рентабельності за 2021 рік, наведені в таблиці, мають позитивні значення, оскільки організацією отримано як прибуток від продажу, так і в цілому прибуток від фінансово-господарської діяльності за цей період.

Сума, тис. грн

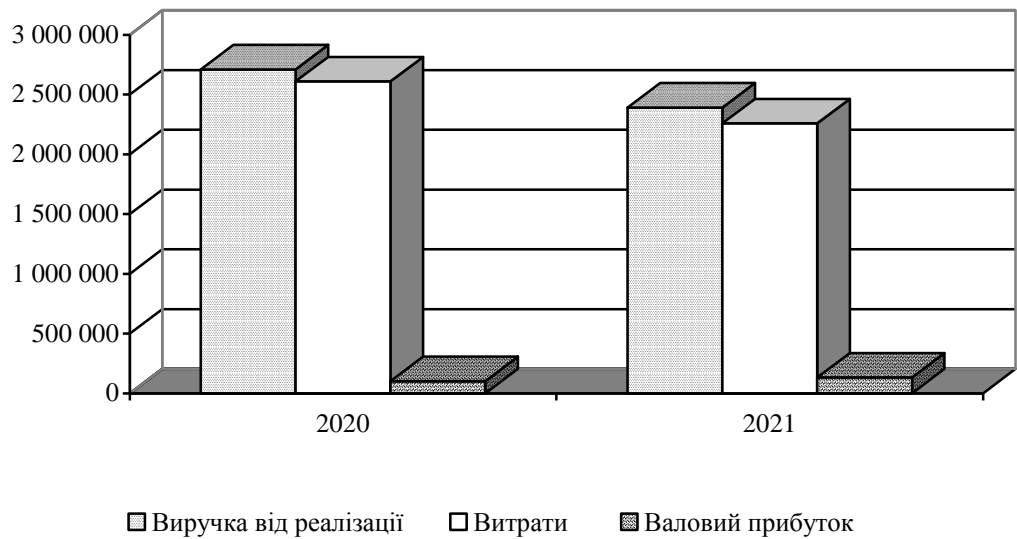

Рисунок 2.3 – Динаміка фінансових результатів діяльності підприємства

Таблиця 2.8 – Аналіз показників рентабельності

Показник рентабельності	Значення показника (у %, або копійках з грн.)		Зміна показника	
	2020	2021	коп., (гр.3 - гр.2)	± % (((3-2)/2)
1. Рентабельність продажів за валовим прибутком (величина прибутку від продажів у кожному грн виручки). Нормальне значення цієї галузі: 10% і більше	3,7	5,5	1,8	49,1
2. Рентабельність продажів з ЕВІТ (величина прибутку від продажу до сплати відсотків та податків у кожному грн виручки)	3,8	5,6	1,8	47,5
3. Рентабельність продажів з чистого прибутку (величина чистого прибутку у кожному грн виручки)	1,2	1,6	0,4	30,3
Прибуток від продажів на грн., вкладений у виробництво та реалізацію продукції (робіт, послуг)	3,9	5,9	2	52
Коефіцієнт покриття відсотків до сплати (ICR), коефіцієнт. Нормальне значення: щонайменше 1,5	2,5	2,6	0,1	2,8

За 2021 рік підприємство за звичайними видами діяльності отримала прибуток у розмірі 5,5 копійок з кожної грн. виручки від реалізації. Більше того, має місце позитивна динаміка рентабельності звичайних видів діяльності порівняно з цим показником за 2020 рік (+1,8 коп.).

Показник рентабельності, розрахований як відношення прибутку до відсотків до сплати та оподаткування (ЕВІТ) до виручки організації, за

останній рік становив 5,6%. Тобто у кожному грн виручки організації містилося 5,6 коп. прибутку до оподаткування та відсотків до сплати. Динаміка показників рентабельності відображена на рис. 2.4.

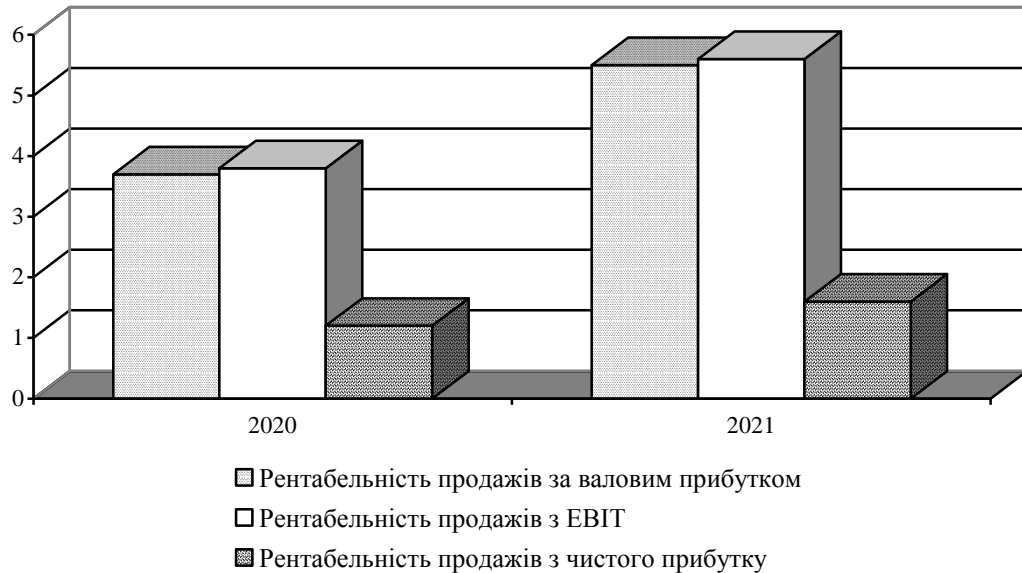

Рисунок 2.4 – Динаміка показників рентабельності

Далі у табл. 2.9 представлені три основні показники, що характеризують рентабельність використання вкладеного у підприємницьку діяльність капіталу.

Таблиця 2.9 – Рентабельність використання вкладеного капіталу

Показник	Значення показника, %		Зміна показника (гр.3 - гр.2)	Розрахунок показника
	2020	2021		
Рентабельність власного капіталу (ROE)	3,5	3,9	0,4	Відношення чистого прибутку до середньої величини власного капіталу. Нормальне значення цієї галузі: 15% і більше
Рентабельність активів (ROA)	1,6	1,3	-0,3	Відношення чистого прибутку до середньої вартості активів. Нормальне значення цієї галузі: 6% і більше
Прибуток на інвестований капітал (ROCE)	10	12,4	2,4	Відношення прибутку до сплати відсотків та податків (ЕВІТ) до власного капіталу та довгострокових зобов'язань
Рентабельність виробничих засобів	6,4	6,9	0,5	Відношення прибутку від продажу до середньої вартості основних засобів та матеріально-виробничих запасів
Фондовіддача, коеф.	3,7	3,2	-0,5	Відношення виручки до середньої вартості основних засобів

За 2021 рік кожна гривня власного капіталу організації забезпечила чистий прибуток у розмірі 0,039 грн. За два роки відмічено відчутне зростання рентабельності власного капіталу на 0,4%. За 2021 рік значення рентабельності власного капіталу є незадовільним.

Значення рентабельності активів в аналізованому у періоді становило 1,3%. Зміна рентабельності активів протягом усього аналізованого періоду становило 0,3%.

У таблиці 2.10 наведено показники оборотності різних активів, що характеризуються поверненням коштів на розвиток підприємницької діяльності, і показники оборотності кредиторської заборгованості по розрахунку з постачальниками і підрядниками.

Таблиця 2.10 – Показники оборотності активів

Показник	Значення в днях		Коеф. 2020	Коеф. 2021	Зміни, дн. (гр.3 - гр.2)
	2020	2021			
Оборотність оборотних коштів (Ставлення виручки в річному обчисленні до середньорічної величини оборотних активів; нормальне значення для цієї галузі: не більше 301 дн.)	185	325	2	1,1	140
Оборотність запасів (Ставлення виручки в річному обчисленні до середньорічної вартості запасів; нормальне значення для даної галузі: 153 і менше дн.)	112	180	3,3	2	68
Оборотність дебіторської заборгованості (Ставлення виручки в річному обчисленні до середньорічної величини дебіторської заборгованості; нормальне значення для цієї галузі: 96 і менше дн.)	61	120	6	3	59
Оборотність кредиторської заборгованості (Ставлення виручки в річному обчисленні до середньорічної короткострокової кредиторської заборгованості; нормальне значення для цієї галузі: 169 і менше дн.)	60	72	6,1	5,1	12
Оборотність активів (Ставлення виручки в річному обчисленні до середньорічної вартості активів)	287	444	1,3	0,8	157
Оборотність власного капіталу (Ставлення виручки в річному обчисленні до середньорічної величини власного капіталу)	130	152	2,8	2,4	22

Показник оборотності активів загалом за два роки показує, що організація отримує виручку, рівну сумі всіх наявних активів за 366 календарних днів. При цьому в середньому потрібно 146 днів, щоб отримати виручку, що дорівнює середньорічному залишку матеріально-виробничих запасів.

Як один із показників, що відбивають ефективність використання трудових ресурсів, розрахована продуктивність праці – відношення виручки від до середньої чисельності працівників. Продуктивність праці за 2021 рік дорівнювала 595 тис. грн./ос. За аналізований період продуктивність праці явно зменшилася, крім того, зниження продуктивності протягом періоду вказує і усереднений (лінійний) тренд.

Нижче за якісною ознакою узагальнено найважливіші показники фінансового стану (станом станом на 31.12.2021) та результати діяльності ТОВ «Автостек» протягом аналізованого періоду.

За проведеним аналізом, можна зробити такі висновки. Наступні 5 показників фінансового стану та результатів діяльності ТОВ «Автостек» мають виключно позитивні значення:

- чисті активи перевищують статутний капітал, при цьому за аналізований період (31.12.08-31.12.10) спостерігалось збільшення чистих активів;

- зростання рентабельності продажів за валовим прибутком (+1,8 процентних пункти від рентабельності 3,7% за 2020-й рік);

- за період з 01.01.2021 по 31.12.2021 отримано прибуток від продажу (132 651 тис. грн.), причому спостерігалась позитивна динаміка порівняно з попереднім роком (+31 812 тис. грн.);

- чистий прибуток за період з 01.01.2021 по 31.12.2021 склав 38 408 тис. грн. (+4 998 тис. грн. порівняно з попереднім роком);

– позитивна динаміка прибутку до відсотків до сплати та оподаткування (ЕВІТ) на грн виручки організації (+1,8 коп. до 3,8 коп. з грн виручки за 2020 рік).

Серед усіх отриманих у ході аналізу показників є один, що має значення на межі нормативного – не повною мірою дотримується нормальне співвідношення активів за рівнем ліквідності та зобов'язань щодо строку погашення.

Наведені нижче 5 показників фінансового стану та результатів діяльності організації мають негативні значення:

- коефіцієнт автономії має незадовільне значення (0,3);
- на кінець 2021р. значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами (0,08) відповідає нормативному значенню;
- коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності не вкладається в нормативне значення;
- недостатня рентабельність активів (1,3% за останній рік);
- відстаюче збільшення власного капіталу щодо загальної зміни активів організації.

Аналіз виявив такі показники, що критично характеризують фінансовий стан підприємства:

- коефіцієнт швидкої (проміжної) ліквідності значно нижче нормативного значення;
- суттєво нижче нормативного значення коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- коефіцієнт покриття інвестицій значно нижчий від норми (частка власного капіталу та довгострокових зобов'язань у загальній сумі капіталу ТОВ «Автостек» становить 34% (нормальне значення – 70% і більше);
- критичний фінансовий стан за величиною власних оборотних коштів.

У наведеній нижче таблиці 2.11 розраховані показники незадовільної структури балансу.

Таблиця 2.11 – Визначення незадовільної структури балансу

Показник	Значення показника		Зміни (гр.3- гр.2)	Нормативне значення	Відповідність фактичного значення нормативному наприкінці періоду
	на початок періоду (31.12.2020)	на кінець періоду (31.12.2021)			
1. Коефіцієнт поточної ліквідності	1,19	1,15	-0,04	не менше ніж 2	не збігається
2. Коефіцієнт забезпеченості власними коштами	0,12	0,08	-0,04	не менше ніж 0,1	не збігається
3. Коефіцієнт відновлення платоспроможності	X	0,56	x	не менше ніж 1	не збігається

Оскільки обидва коефіцієнти станом на 31.12.2021 виявилися меншими за норму, як третій показник розрахований коефіцієнт відновлення платоспроможності. Цей коефіцієнт служить з метою оцінки перспективи відновлення підприємством нормальної структури балансу (платоспроможності) протягом півроку за збереження що мала місце у аналізованому періоді тенденції зміни поточної ліквідності та забезпеченості власними засобами. Значення коефіцієнта відновлення платоспроможності (0,56) свідчить про відсутність найближчим часом реальної можливості відновити нормальну платоспроможність.

2.2 Оцінка фінансового стану підприємства в контексті забезпечення економічної безпеки

Рейтингова оцінка фінансового стану та результатів діяльності ТОВ «Автостек» наведена у табл. 2.12.

Таблиця 2.12 – Рейтингова оцінка фінансового стану та результатів діяльності підприємства

Показник	Вага показника	Оцінка			Середня оцінка (гр.3 x 0,25 + гр.4 x 0,6 + гр.5 x 0,15)	Оцінка з урахуванням ваги (гр.2 x гр.6)	
		минуле	теперішнє	майбутнє			
I. Показники фінансового стану організації							
Коефіцієнт автономії	0,25	1	-1	-1	-0,5	-0,125	
Співвідношення чистих активів та статутного капіталу	0,1	2	2	2	2	0,2	
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	0,15	2	-1	-1	-0,25	-0,038	
Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності	0,15	-1	-1	-1	-1	-0,15	
Коефіцієнт швидкої (проміжної) ліквідності	0,2	-2	-2	-1	-1,85	-0,37	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,15	-1	-2	-2	-1,75	-0,263	
Разом	1	Підсумкова оцінка (сума гр.7 : гр.2):					-0,746
II. Показники ефективності (фінансові результати) діяльності організації							
Рентабельність власного капіталу	0,3	-1	-1	-1	-1	-0,3	
Рентабельність активів	0,2	-1	-1	-1	-1	-0,2	
Рентабельність продажів (за валовим прибутком)	0,2	-1	-1	-1	-1	-0,2	
Динаміка виручки	0,1	-1	-1	-1	-1	-0,1	
Оборотність оборотних коштів	0,1	2	-1	-1	-0,25	-0,025	
Співвідношення прибутку від інших операцій та виручки від основної діяльності	0,1	2	2	2	2	0,2	
Разом	1	Підсумкова оцінка (сума гр.7 : гр.2):					-0,625

Підсумкова рейтингова оцінка фінансового стану ТОВ «Автостек»:

$$(-0,746 \times 0,6) + (-0,625 \times 0,4) = -0,7.$$

Нижче наведено аналіз кредитоспроможності ТОВ «Автостек» (табл. 2.13).

Таблиця 2.13 – Аналіз кредитоспроможності підприємства

Показник	Фактичне значення	Категорія	Вага показника	Розрахунок суми балів	Категорії показника		
					1 категорія	2 категорія	3 категорія
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,02	3	0,05	0,15	0,1 і вище	0,05-0,1	менше 0,05
Коефіцієнт проміжної (швидкої) ліквідності	0,4	3	0,1	0,3	0,8 і вище	0,5-0,8	менше 0,5
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,15	2	0,4	0,8	1,5 і вище	1,0-1,5	менше 1,0
Коефіцієнт наявності власних коштів (крім торгових та лізингових організацій)	0,3	2	0,2	0,4	0,4 і вище	0,25-0,4	менше 0,25
Рентабельність продукції	0,06	2	0,15	0,3	0,1 і вище	менше 0,1	нерентаб.
Рентабельність діяльності підприємства	0,02	2	0,1	0,2	0,06 і вище	менше 0,06	нерентаб.
Разом	X	x	1	2,15			

Відповідно до методики позичальники діляться залежно від отриманої суми балів на три класи:

- першого класу – кредитування яких поза сумнівами (сума балів до 1,25);
- другого класу – кредитування вимагає зваженого підходу (понад 1,25 та менше 2,35);
- третього класу – кредитування пов'язані з підвищеним ризиком (понад 2,35).

У разі сума балів дорівнює 2,15. Це означає, що організація може розраховувати отримання банківського кредиту.

Одним із показників ймовірності швидкого банкрутства підприємства є Z-рахунок Альтмана. Проведемо розрахунок сучасного стану банкрутства підприємства в таблиці 2.14.

Таблиця 2.14 – Аналіз банкрутства

Коефіцієнт	Розрахунок	Значення на 31.12.2021	Множник	Розрахунок (гр. 3 x гр. 4)
K ₁	Відношення оборотного капіталу до всіх активів	0,75	1,2	0,9
K ₂	Відношення нерозподіленого прибутку та фондів спеціального призначення до величини всіх активів	0,07	1,4	0,1
K ₃	Відношення фін. результату від продажу до величини всіх активів	0,04	3,3	0,13
K ₄	Відношення власного капіталу до позикового	0,44	0,6	0,26
K ₅	Відношення виручки від продажу до величини всіх активів	0,72	1	0,72
Z-рахунок Альтмана				2,11

Ймовірність банкрутства в залежності від значення Z-рахунку Альтмана становить:

- 1,8 і менше – дуже висока;
- від 1,81 до 2,7 – висока;
- від 2,71 до 2,9 – існує можливість;
- від 3,0 та вище – дуже низька.

За результатами розрахунків на базі даних звітності ТОВ «Автостек» значення Z-рахунку станом на 31.12.2021 становило 2,11. Це свідчить, що є висока ймовірність банкрутства підприємства. Незважаючи на отримані висновки, слід зазначити, що Z-рахунок Альтмана в українській практиці має низьку ефективність прогнозування, особливо для невеликих організацій, акції яких не котируються на біржах.

На рис. 2.5 представлена структура активів підприємства у розрізі основних груп на сьогоднішній день.

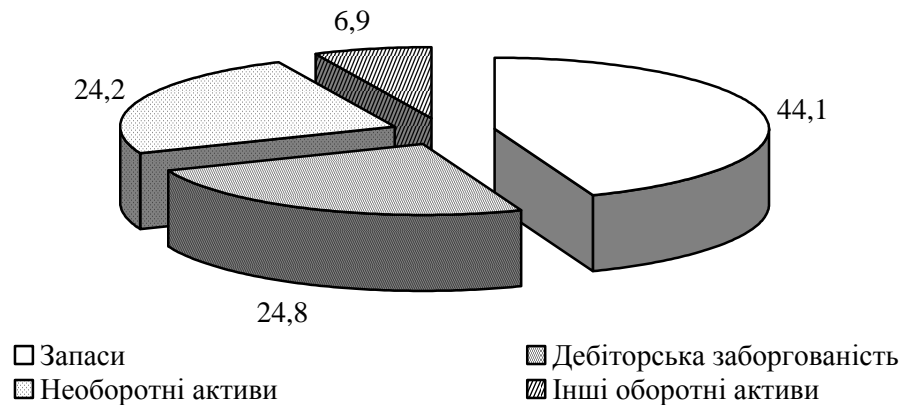

Рисунок 2.5 – Структура активів ТОВ «Автостек» на 2021 р., %

Зростання величини активів організації пов'язане, в основному, зі зростанням наступних позицій активу балансу (у дужках зазначена частка зміни цієї статті у загальній сумі всіх статей, що позитивно змінилися):

- дебіторська заборгованість (платежі за якою очікуються протягом 12 місяців після звітної дати) – 668 812 тис. грн. (41,7%);
- запаси: витрати у незавершеному виробництві – 663 504 тис. грн. (41,3%);
- інші оборотні активи – 141 225 тис. грн. (8,8%).

Водночас у пасиві балансу найбільший приріст спостерігається за рядками:

- інші короткострокові зобов'язання – 1263246 тис. грн. (80,6%)
- короткострокові позики та кредити – 125 994 тис. грн. (8%).

Серед статей балансу, що негативно змінилися, можна виділити «грошові кошти» та «кредиторська заборгованість» у пасиві (-11 865 тис. грн. і -8 606 тис. грн. відповідно).

Власний капітал підприємства станом на 2021р. становив 1 013 970,0 тис. грн. За весь період, що розглядається, власний капітал ТОВ «Автостек» підвищився на 53 637,0 тис. грн., або на 5,6 %.

Нижче на рис. 2.6 представлено співвідношення власного та позикового капіталу організації.

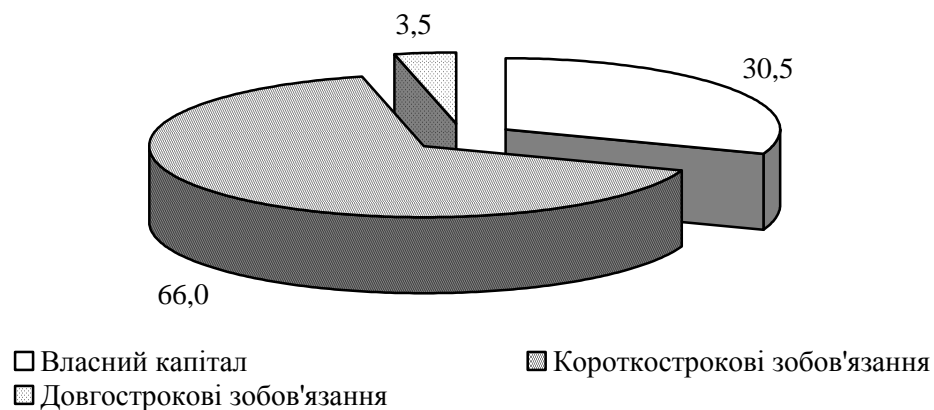

Рисунок 2.6 – Структура капіталу підприємства на початку 2021 р.

За аналізований період відзначено суттєве зменшення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами з 0,2 до 0,08 (на 0,12). На кінець 2021 значення коефіцієнта можна охарактеризувати як незадовільне. На початку аналізованого періоду коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами вкладався у нормативне значення, проте пізніше перестав відповідати нормі.

Один із показників економічної безпеки на сьогоднішній день є рівень соціальних показників (табл. 2.15).

Таблиця 2.15 – Соціальні показники

Показник	2021	2022 (прогноз)	Зміни
1. Середньооблікова чисельність, осіб	3 933	3 890	-43
2. Фонд заробітної плати, включаючи сумісників, тис.грн.	946 850	898 499	-48 351
3. Виплати соціального характеру, тис. грн.	26 417	23 076	-3 341
4. Середньомісячна заробітна плата, грн.	19 980	18 942	-1 038

Видно, що кількість працівників скорочується, як і рівень заробітної плати. Це негативна тенденція, оскільки зросте рівень соціальної напруженості та, можливо, призведе до зниження продуктивності праці.

Таким чином, підсумовуючи, можна зазначити погіршення рівня стану економічної безпеки підприємства на основі того, що підвищується рівень позикових коштів. Зниження власного капіталу впливає на підвищення рівня ймовірності банкрутства, що тягне за собою такі негативні наслідки як неможливість погасити свою заборгованість, зниження платоспроможності та показників ліквідності.

Теоретико-методичною базою проведення досліджень у даному розділі були роботи вітчизняних науковців [26-39].

3 НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Виявлення потенційних загроз економічній безпеці ТОВ «Автостек»

Розглянемо внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на економічну безпеку підприємства.

З внутрішніх чинників насамперед можна назвати персонал. Як з'ясувалося вище, на підприємстві зростає соціальна напруженість внаслідок зниження рівня заробітної плати. даний чинник може звести нанівець всі дії керівництва підприємства зі збільшення виробництва, зростання обсягів продажу, оскільки персонал – найважливіший ресурс, яким не можна нехтувати.

Звідси можна дійти невтішного висновку, що такий внутрішній чинник, як співробітники підприємства, необхідно контролювати й удосконалювати.

Ще один внутрішній фактор – це обладнання (основні засоби) підприємства. Якість обладнання впливає на продукцію, що виробляється, тому високий рівень зносу позначиться на якості продукції негативно. Нижче проаналізуємо рівень основних засобів (ОЗ) (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Показники стану основних засобів

Показник	2019	2020	2021	Зміни	Зміни, %
Залишкова вартість ОЗ, тис.грн.	735 844,0	744 558,0	754 215,0	18 371,0	2,5
Частка ОЗ в активах	0,37	0,28	0,23	-0,14	-37,84
Частка активної частини ОЗ	0,28	0,30	0,32	0,04	14,29
Коефіцієнт зносу	0,40	0,41	0,42	0,02	5,00
Коефіцієнт оновлення	0,03	0,04	0,03	0,00	0,00
Коефіцієнт вибуття	0,01	0,01	0,01	0,00	0,00

Видно, що основні засоби підприємства зношені практично не оновлюються, що є тривожним симптомом. Це може вплинути на якість продукції, конкурентоспроможність підприємства на зовнішньому та внутрішньому ринках, що спричинить зниження рентабельності, рівня прибутку, ділової активності підприємства.

Не варто забувати про такий фактор, як дебітори, тому що їхня активність (неактивність) безпосередньо впливає на економічну безпеку (стабільність) підприємства. Також важливо знати активність кредиторів, наскільки вони можуть здійснити кредитування підприємства та на яких умовах.

Проаналізуємо нижче рівень дебіторської та кредиторської заборгованостей (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Структура дебіторської та кредиторської заборгованості

Показник	2019	2020	2021	Зміни	Зміни, %
Дебіторська заборгованість					
Всього	744 412,0	753 829,0	824 723,0	80 311,0	10,8
Покупці та замовники	290 210,0	295 223,0	227 592,0	-62 618,0	-21,6
Аванси видані	440 129,0	443 706,0	575 557,0	135 428,0	30,8
Інші дебітори	14 073,0	14 900,0	21 574,0	7 501,0	53,3
Кредиторська заборгованість					
Всього	1 359 348,0	1 520 985,0	2 319 791,0	960 443,0	70,7
Постачальники та підрядники	317 309,0	324 809,0	343 760,0	26 451,0	8,3
Аванси отримані	580 274,0	669 190,0	1 263 246,0	682 972,0	117,7
Заборгованість перед персоналом	59 980,0	59 390,0	56 227,0	-3 753,0	-6,3
Заборгованість із податків	60 245,0	61 380,0	61 361,0	1 116,0	1,9
Відстрочені податкові зобов'язання	40 560,0	47 166,0	100 408,0	59 848,0	147,6
Кредити та позики	295 490,0	352 122,0	464 427,0	168 937,0	57,2
Інші кредити	5 490,0	6 911,0	26 517,0	21 027,0	383,0

Дебіторська заборгованість збільшилась на 80 311 тис.грн. (або 10,8%), що негативною тенденцією. Тішить той факт, що дебітори та замовники знизили на три роки свій борг на 21,6%, що допомогло підприємству розплатитися з кредиторами, зокрема, з персоналом. Однак це не допомогло підприємству зменшити фінансове навантаження: зростання кредиторської заборгованості становить 70,7%. Найбільше насторожує ситуація зі зростанням податкових зобов'язань, які підприємство «збирає» і не хоче виплачувати вчасно. Це може найближчим часом знизити економічну безпеку підприємства, оскільки такий зовнішній чинник як податкове оточення істотно впливає економічну стійкість підприємства. Також зростають суми отриманих авансів, що також насторожує, оскільки може призвести найближчим часом до зниження рентабельності. Виходить, що підприємство одержує, але нічого не віддає.

Так, у структурі кредиторської заборгованості переважними є:

- аванси отримані – 1.263.246 тис. грн. (54% від загальної суми заборгованості);
- заборгованість постачальникам та підрядникам – 343 760 тис.грн. (14,82% від загальної суми кредиторської заборгованості);
- кредити та позики – 464 427 тис.грн. (20% від загальної суми кредиторської заборгованості).

Заборгованість із податків на кінець 2021р. становила 61 361 тис.грн., у тому числі:

- перед державним бюджетом – 1621 тис.грн.;
- перед обласним бюджетом – 20460 тис.грн.;
- перед місцевим бюджетом – 9316 тис.грн.;
- перед позабюджетними фондами – 29964 тис.грн.

Залучення позикових коштів у вигляді кредитів банків протягом аналізованого періоду пояснюється неритмічним авансуванням робіт із

держзамовлення, а також необхідністю поповнення оборотних коштів для виконання робіт із держзамовлення у встановлені терміни, своєчасності виплати заробітної плати, сплати поточних платежів з податків до бюджетів усіх рівнів та оплати за енергоресурси.

У 2020 р. підприємством було отримано кредит у розмірі 19 000 тис. грн. на три роки з метою придбання обладнання для створення малоенергоємного високотехнологічного обладнання сучасної апаратури.

Що ж до такого чинника, як зовнішнє оточення, контакти з потенційними покупцями, то тут можна відзначити позитивні тенденції. Так, підприємство регулярно бере участь на різних виставках, зокрема зарубіжних.

Таким чином, рівень економічної безпеки підприємства знижується, про що свідчать раніше проаналізовані показники, знижується фінансова стійкість, грошові надходження від держави, що змушує вдаватися до комерційних кредитів, що також не сприяє підвищенню фінансової стійкості підприємства.

У зв'язку з проведеним вище аналізом економічної безпеки ТОВ «Автостек», на рисунку 3.1 позначено можливі загрози економічній безпеці підприємства.

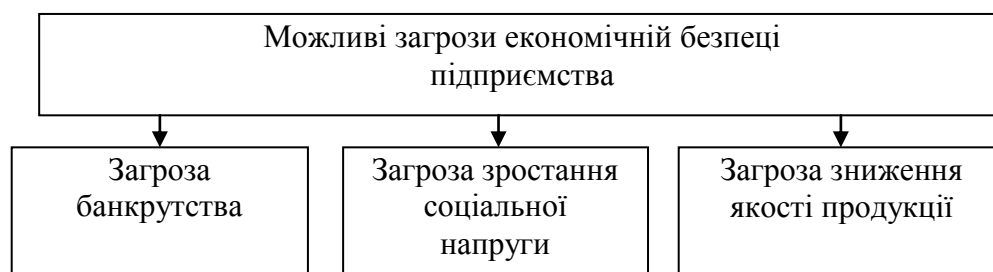

Рисунок 3.1 – Потенційні загрози економічній безпеці ТОВ «Автостек»

Загроза банкрутства. Ця загроза викликана зниженням фінансової стійкості, зростанням кредиторської заборгованості. Ця загроза може призвести до припинення діяльності підприємства, що вкрай негативно позначиться як на репутації підприємства.

Наслідки загрози, що з'явилася, можна знизити шляхом підвищення додаткового фінансування підприємства державою, підвищенням кількості замовлень (як від держави, так і від приватних замовників), вихід на міжнародні ринки, об'єднання з іншими підприємствами для зниження витрат.

Загроза зростання соціальної напруги. На підприємстві відбулося зниження рівня заробітної плати, що спричиняє невдоволення. Це може позначитися лише на рівні економічної ефективності, оскільки соціальна напруженість знижує продуктивність праці, якість виробленої продукції, що, у результаті, позначиться знову ж таки на репутації підприємства, її фінансовому стані.

Погіршується це знову ж таки тим, що підприємство у державній власності, і зростання соціальної напруженості призведе до зниження ділової репутації та промислового потенціалу області. Цю загрозу можна ліквідувати (чи знизити наслідки) шляхом підвищення зарплат, корекції кількості працівників, розробки адекватної і конкурентоспроможної системи мотивації (як фінансової, і негрошової).

Загроза зниження якості продукції. Ця загроза є наслідком зростання зносу обладнання, низьким рівнем коефіцієнта оновлення. Все це може призвести до зниження якості продукції, зниження рівня технічної оснащеності, і як наслідок зниження конкурентоспроможності продукції підприємства.

Все вищезгадане допомогло сформулювати такі кроки для усунення загроз економічній безпеці:

- підвищення державних субсидій;
- об'єднання з іншими підприємствами з метою зниження витрат;
- розробка системи мотивації, зокрема індивідуальної;
- пошук додаткових замовників.

Здійснення стратегії стабільного та ефективного функціонування підприємства передбачає комплексне вирішення наступних завдань управління:

- маркетингові дослідження ринку;
- інвестиційне забезпечення виробництва та відтворення за рахунок раціональної організації грошових потоків та запозичень;
- створення інноваційних заділів – науково-технічних, технологічних, конструкторських – на забезпечення конкурентної переваги власної продукції;
- вдосконалення структури та складу кадрового потенціалу тощо.

Саме комплексне вирішення визначених завдань та розробка ефективних заходів усунення можливих загроз забезпечить стабілізацію фінансового стану підприємства та підвищення рівня його економічної безпеки.

3.2 Науково-методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства

Від точної ідентифікації загроз, від правильного вибору інструментів прояву загроз, тобто системи індексів моніторингу (індикаторів), адекватності безпеки підприємства існуючій виробничій реальності та

комплексу заходів профілактики та контролю, залежить те, що необхідно для забезпечення безпеки.

Однією з цілей моніторингу економічної безпеки фірми є діагностика її стану за системою показників, яка враховує галузеві характеристики, найбільш характерні для даної фірми та мають для неї стратегічне значення. Якщо подібна методологія використовується для побудови кількісно-якісної системи показників економічної безпеки на рівні підприємства, необхідно включити такі основні показники (звичайно, цей перелік необхідно стандартизувати для кожного виду виробництва, а показники – відсортовані на основні та вторинні) [40-56].

Виробничі індикатори:

- динаміка виробництва (зростання, спад, усталений стан, швидкість зміни);
- фактичний рівень завантаження виробничої потужності;
- частка НДДКР у загальному обсязі робіт;
- частка НДР у загальному обсязі НДДКР;
- темпи поновлення основних виробничих засобів (реновації);
- стабільність виробничого процесу (ритмічність, рівень завантаженості протягом певного часу);
- питома вага виробництва у ВВП (для особливо великих підприємств-монополістів);
- оцінка конкурентоспроможності продукції;
- вікова структура та технічний ресурс парку машин та обладнання;

Фінансові індикатори:

- обсяг «портфеля» замовлень (загальний обсяг гаданих продажів);
- фактичний та необхідний обсяг інвестицій (для підтримки та розвитку наявного потенціалу);
- рівень інноваційної активності (обсяг інвестицій у нововведення);

- рівень рентабельності виробництва;
- фондівдача виробництва (фондомісткість);
- прострочена заборгованість (дебіторська та кредиторська);
- частка забезпеченості власними джерелами фінансування обігових коштів, матеріалів, енергоносіїв для виробництва;

Соціальні індикатори:

- рівень оплати праці по відношенню до середнього показника промисловості або економіки в цілому;
- рівень заборгованості із зарплати;
- втрати робочого дня;
- структура кадрового потенціалу (вікова, кваліфікаційна).

Відповідно до конкретної ситуації підприємства, за фактичним значенням і нормативним значенням техніко-економічних показників підприємства та ступенем відхилення від критичного значення показника економічної безпеки стан підприємства можна охарактеризувати як:

- нормальний, коли показники економічної безпеки знаходяться в межах порогового діапазону, ступінь використання наявного потенціалу близький до технічно обґрунтованих характеристик вантажного об'єкта та площі;

- передкризовий, коли бар'єрне значення хоча б одного показника економічної безпеки було перевищено, а інші показники вже наближалися до певної близькості свого бар'єрного значення, а умови та результати програми вдосконалення технічної можливості вживати превентивних заходів проти загроз не були втрачені;

- кризовий, коли переступається бар'єрне значення більшості основних (на думку експертів) індикаторів економічної безпеки та з'являються ознаки незворотності спаду виробництва та часткової втрати потенціалу внаслідок вичерпання технічного ресурсу обладнання та площ, скорочення персоналу;

– критичний, коли порушуються всі (чи майже всі) бар'єри, що відокремлюють нормальний і кризовий стан розвитку виробництва, а часткова втрата потенціалу стає неминучою і невідвратною.

Нехай P_i – система показників економічної безпеки підприємства;

$i = 1, \dots, m$;

$p_{i\bar{b}}$ – граничне (бар'єрне) нормалізоване значення показника P_i .

Зміна значень індикатора P_i відбувається в діапазоні $0 < x_i < 1$ і ці значення визначаються [46-50]:

$$\begin{aligned} x_{i\bar{n}}, \text{ якщо } (1+s)p_{i\bar{b}} < x_i \leq 1, \\ x_{i\bar{пк}}, \text{ якщо } p_{i\bar{b}} < x_i \leq (1+s)p_{i\bar{b}}, \\ x_i = x_{i\bar{к}}, \text{ якщо } p_{i\bar{b}} \leq x_i < (1-s)p_{i\bar{б}}, \\ x_{i\bar{кр}}, \text{ якщо } 0 \leq x_i < (1-s)p_{i\bar{б}}, \end{aligned}$$

де s – коло бар'єрного значення показника, що набуває значення, припустимо, $s = 0,15$.

Стан підприємства позначено наступним чином:

\bar{n} – нормальний;

$\bar{пк}$ – передкризовий;

$\bar{к}$ – кризовий;

$\bar{кр}$ – критичний.

Існують різні методи (кореляційних зв'язків, вагових коефіцієнтів та ін.) та підходи до визначення інтегрального показника економічної безпеки, що характеризує дію різнорідних факторів на стан підприємства.

Якщо використати графічний підхід, то таким критерієм стану виробництва, що відповідає вимогам економічної безпеки, буде умова [46]:

$$S_{\bar{n}} > S_{\bar{пк}} > S_{\bar{кр}},$$

де S_n – площа багатокутника при нормальному або передкризовому розвитку виробництва;

S_{pk} – площа багатокутника у кризовій чи пороговій зоні стану виробництва;

S_{kr} – площа багатокутника в критичній зоні стану виробництва.

Слід зазначити, що значення графічної інтерпретації індикативних аналітичних результатів для економічного обґрунтування, оцінок і розрахунків часто недооцінюється. Вона сприяє кращому сприйняттю та прискоренню отримання не лише кількісних, а й якісних значень показників, що відіграє важливу роль у візуальній, оперативній, комплексній оцінці узгодженості різнорідних факторів, що визначають стан та тенденції розвитку підприємства. Графік містить масу інформації, але головна його перевага у тому, що він дає досить повну картину.

Графік характеризує поточний стан підприємства, до якого необхідно прагнути. Маючи аналогічні дані щодо конкуруючих або суміжних підприємств, можна отримати можливість порівнювати себе з іншими підприємствами та оцінювати свої відносні переваги та недоліки, порівнювати та сполучати свої можливості та можливості конкурентів. Або порівнювати стан підприємства у динаміці різних років та достовірно аналізувати прогресує чи деградує підприємство, виявляти небезпечні відхилення від нормального стану.

3.3 Оцінювання рівня економічної безпеки ТОВ «Автостек»

Відповідно до запропонованої методики рівень економічної безпеки ТОВ «Автостек» характеризується певною системою показників економічної безпеки за нормальних умов його функціонування, пороговими параметрами

(значеннями показників), критичним станом, рівнем та фактичним станом (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Характеристика стану економічної безпеки ТОВ «Автостек»

Показник		Значення показника у нормальному стані виробництва, %	Нормальний рівень стану виробництва	Критичний рівень стану виробництва (експертна оцінка)	Фактичний рівень стану виробництва
Обсяг фінансування оборотних засобів	P1	100	1	0,5	0,25
Рівень використання виробничої потужності	P2	100	1	0,5	0,25
Рівень рентабельності виробництва	P3	100	1	0,5	0,3
Частка НДДКР в обсязі робіт	P4	40	1	0,5	0,25
Частка НДР у загальному обсязі НДДКР	P5	20	1	0,6	0,5
Рівень зарплати до середнього по промисловості	P6	150-200	1	0,5	0,4
Темп відновлення ОВЗ	P7	10-13	1	0,5	0,1
Питома вага працівників старше 50 років	P8	20	1	0,4	0,25
Питома вага встаткування зі строком експлуатації до 10 років	P9	70	1	0,5	0,28
Фондовіддача	P10	100	1	0,5	0,35

Система показників фактичного стану складена на підставі усереднених даних за результатами та умовами роботи підприємства. Кожне конкретне підприємство може самостійно визначити свою систему показників.

Для оцінки відхилення значення індексу нормується відносно значення індексу нормальної роботи підприємства, як одиниці, граничного значення

індексу економічної безпеки та значення кожного індексу, що відображає фактичний стан підприємства. Виробництво підприємства обчислюється в одиницях балів. Тоді, наприклад, за статичного режиму роботи підприємства квота повного використання потужності дорівнює 1, граничне значення показника критичного рівня економічної безпеки – 0,5, фактичне її використання – 0,25.

Нормативні, фактичні та порогові значення показників, що характеризують віковий та кваліфікаційний склад працівників підприємства, вікову структуру парку обладнання, визначалися наступним чином (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Характеристика значень окремих показників

Показник	Значення показника	Оцінка стану	Характеристика стану
p8	1,0	Нормальний	20 % чисельності старші за 50 років
	0,25	Фактичний	80 % чисельності старші за 50 років
	0,40	Критичний	50 % чисельності старші за 50 років
p9	1,0	Нормальний	70 % парку устаткування має вік менш за 10 років
	0,28	Фактичний	20 % парку устаткування має вік менш за 10 років
	0,50	Критичний	35 % парку устаткування має вік менш ніж 10 років

Діаграма показників економічної безпеки та показників, що характеризують реальний стан підприємства, представлена на рис. 3.2.

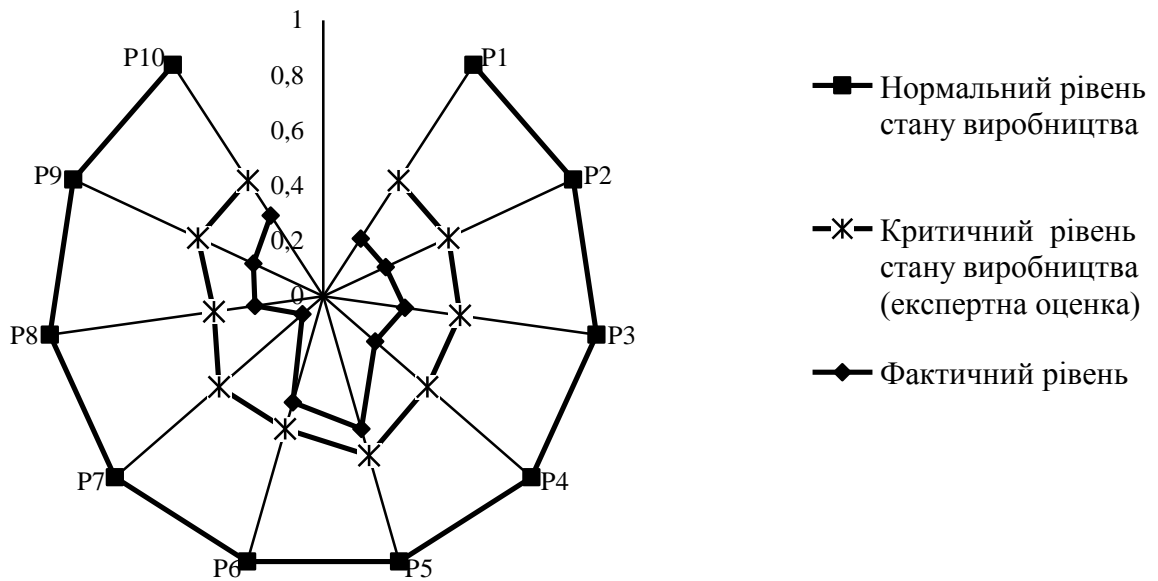

Рисунок 3.2 – Характеристика показників економічної безпеки підприємства

Оскільки показники завантаження потужностей та багато інших не перевищують 30 % від норми, то при виконанні робіт, що фактично фінансуються, це підприємство перебуватиме в зоні критичного або в кращому разі передкризового стану. Отже, перед ним стоїть завдання пошуку такого обсягу замовлень (недостатнього обсягу фінансування), який виведе підприємство на вищий рівень обсягу виробництва.

Промислові підприємства стійко переживають кризові умови, тому прогнози щодо припинення їх діяльності не виправдалися. Фактично виживання цих підприємств залежить від конкурентоспроможності їхньої продукції, яка, у свою чергу, залежить від рівня цін на вітчизняну продукцію та послуги.

На внутрішні ціни впливають дві групи основних факторів:

1) витрати створення науково-технічних заділів, на заробітну плату персоналу, амортизаційні відрахування;

2) ціни на витратні матеріали – сировину, напівфабрикати, комплектуючі тощо.

Ступінь впливу першої групи чинників на рівень внутрішніх цін постійно знижується, тоді як другої групи – зростає, оскільки ціни на паливно-енергетичні ресурси, багато напівфабрикатів та комплектуючих наблизилися або вже перевищили рівень світових цін.

Закритичний момент настане тоді, коли продукція підприємства стане повністю неконкурентоспроможною на внутрішньому та зовнішньому ринках. Поки що такий момент ще не настав, але останнім часом виробництво промислової продукції в Росії наблизилося до межі, коли воно залишиться незатребуваним і може припинити своє функціонування.

Підтримання необхідного потенціалу підприємства в сучасних умовах має комплексно вирішувати проблему багатоканального ресурсного забезпечення його важливої діяльності за рахунок різноманітних ресурсів, переважно за рахунок постійного розширення сфери підприємництва, що сприятиме мінімізації впливу на держави на бюджетне фінансування при максимальному збереженні існуючого потенціалу. Водночас необхідно розглянути можливість структурних перетворень з метою ефективного завантаження підприємств, покращення фінансово-економічних умов, підвищення конкурентоспроможності.

Завоювання нових ринків для своєї продукції як додаткових джерел коштів необхідне для компенсації дефіциту фінансування та доведення його до рівня порогових значень показників економічної безпеки підприємства, нижче за які починається незворотна деградація його потенціалу, при якій сама постановка завдання оцінки економічної безпеки втрачає сенс.

Розробка та впровадження заходів, спрямованих на запобігання загрозам економічній безпеці, передбачає аналіз гіпотетичного стану бізнесу в результаті реалізації раніше прийнятих бізнесом стратегічних, економічних

та науково-технічних рішень, загальних тенденцій попиту на продукцію та процеси. і послуги, інвестиції тощо.

Оскільки прояв та дія загроз – не одномоментний акт, а складний динамічний процес, причому процес детермінований, тобто з досить жорсткою тимчасовою структурою причинно-наслідкових зв'язків подій, що відбуваються у виробництві, то й оцінка економічної безпеки має здійснюватись у динаміці зміни потенціалу цього виробництва на деякому часовому інтервалі, який має визначатися виходячи з уявлень про достовірність інформації, яка використовується як база прогнозування (технічно та економічно обґрунтованих нормативів, норм тощо).

Відповідно, для контрольних точок прогнозування (припустимо, наприкінці кожного року чи кінець всього періоду) необхідний розрахунок техніко-економічних показників стану виробництва підприємства, є основою такої оцінки.

Для побудови та синтезу техніко-економічних оцінок гіпотез або можливих стратегій розвитку виробництва в контрольних точках заданого прогнозного горизонту необхідний відповідний інструментарій для різних методів економічного та науково-технічного прогнозування.

Постійне посилення факторів, що загрожують економічній безпеці підприємства та зумовлюють його депресивний розвиток, ставить питання про створення системи моніторингу стану та динаміки розвитку підприємства з метою завчасного попередження загрозової небезпеки та вжиття необхідних заходів захисту та протидії.

Основні цілі моніторингу мають бути такими:

- оцінка стану та динаміки розвитку виробництва підприємства;
- виявлення деструктивних тенденцій та процесів розвитку потенціалу цього виробництва;

– визначення причин, джерел, характеру, інтенсивності впливу загрозових факторів на потенціал виробництва;

– прогнозування наслідків дії загрозових факторів як на потенціал виробництва, так і на сфери діяльності, що забезпечуються продукцією та послугами цього потенціалу;

– системно-аналітичне вивчення ситуації, що склалася і тенденцій її розвитку, розробка цільових заходів з парирования загрозов підприємству.

Моніторинг має бути результатом усіх взаємодій сервісів, що представляють інтерес для підприємства. При моніторингу слід враховувати принцип безперервного спостереження за станом об'єкта моніторингу з урахуванням фактичного стану та тенденції розвитку його потенціалу, а також загального розвитку економіки, політики та суспільства. Також має бути врахована роль інших загальносистемних факторів.

Для проведення моніторингу потрібне відповідне методичне, організаційне, інформаційне, технічне забезпечення. Зміст та послідовність здійснення моніторингу представлені в табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Зміст та послідовність здійснення моніторингу

Етап	Зміст етапу моніторингу
1	Ідентифікація підприємства (господарюючого суб'єкта) – об'єкта моніторингу
2	З урахуванням конкретних обставин функціонування підприємства формується система техніко-економічних показників для оцінки економічної безпеки підприємства
3	Збір та підготовка інформації, що характеризує стан об'єкта моніторингу
4	Визначаються фактори, що характеризують перспективи розвитку бізнесу
5	Моделювання та формування сценаріїв чи стратегій розвитку підприємства
6	Розрахунок техніко-економічних показників підприємств за весь період прогнозу
7	Проведення аналізу показників економічної безпеки підприємства
8	Розробка практичних рекомендацій щодо запобігання та усунення загрозов економічній безпеці підприємства

Викладений методичний підхід та інструментарій аналізу та діагностики стану підприємства дозволяють з достатньою повнотою дослідити комплекс факторів, що загрожують економічній безпеці підприємства, осмислено та цілеспрямовано організувати та виконати необхідний моніторинг, системно аналізувати динамічно мінливу соціально-економічну ситуацію, проводити техніко-економічне обґрунтування прийняття управлінських рішень.

ВИСНОВКИ

У першому розділі роботи розглянуто теоретичні аспекти оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Розкрито сутність і функціональні складові економічної безпеки підприємства.

Під економічною безпекою підприємства розуміється захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих або непрямих економічних загроз.

Економічна безпека підприємства – це стан захищеності підприємства від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів, що забезпечує стабільну реалізацію основних комерційних інтересів і цілей статутної діяльності.

Для промислових підприємств оцінка економічної безпеки важлива насамперед тому, що потенціал їх активної участі є вирішальним стабілізуючим фактором антикризового розвитку, запорукою економічного зростання, опорою економічної незалежності та безпеки країни.

Слід зазначити, що необхідно досліджувати фактори, що впливають на створення такого зовнішнього економічного середовища, яке сприяє позитивним тенденціям розвитку потенційних можливостей виробництва та відповідає його інтересам.

Стратегія економічної безпеки, формулюючи цілі та вказуючи об'єкти стратегії, повинна включати: характеристику зовнішніх та внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства; визначення та моніторинг факторів, що зміцнюють або руйнують стійкість його соціально-економічного становища на короткострокову та середньострокову (три - п'ять років) перспективу; визначення критеріїв та параметрів (порогових значень) показників, що характеризують інтереси підприємства та відповідають вимогам його

економічної безпеки; розробку економічної політики, що включає механізми обліку факторів, що впливають на стан економічної безпеки; напрями діяльності підприємства щодо реалізації стратегії.

Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво та спеціалісти (менеджери) уникають можливих загроз та усувають шкідливі наслідки окремих негативних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища.

Основною метою економічної безпеки бізнесу є забезпечення його довгострокового та максимально ефективного функціонування сьогодні та збереження високого потенціалу розвитку в майбутньому.

Визначено функціональні складові економічної безпеки підприємства та їх типову структуру.

Наведена загальна схема процесу організації економічної безпеки підприємства.

Систематизовано фактори, що впливають на рівень безпеки підприємства.

Результати проведених досліджень дозволили виділити три зовнішніх джерела загроз економічній безпеці підприємства:

- несприятлива для підприємства економічна політика держави;
- поведінка інших суб'єктів господарювання;
- світова економічна криза.

Говорячи про внутрішні загрози, слід підкреслити, що найбільш широке поширення в українській дійсності набули крадіжки, грабежі, розбої, шахрайство, зди́рство, хабарництво, зловживання службовим становищем, посадове підроблення, а також різні форми недобросовісної конкуренції і такі особливо небезпечні форми, як вбивство на замовлення та захоплення заручників.

У даному розділі також проаналізовано сучасні критерії та показники оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Однією з цілей оцінювання рівня економічної безпеки підприємства є діагностика його стану за системою показників: виробничі, фінансові, соціальні.

Вся сукупність інформації, що формується обліково-аналітичною функцією на будь-якому підприємстві (фірмі), поділяється на певні категорії, що наведено графічно.

У другому розділі роботи проаналізовано основні показники фінансово-господарської діяльності ТОВ «Автостек».

Підприємство працює у галузі розробки та виготовлення систем управління та радіоелектронної апаратури, для автоматизації технологічних процесів у різних галузях вітчизняної промисловості. Вироби ТОВ «Автостек» широко застосовуються на металургійних підприємствах, електростанціях, у житлово-комунальному господарстві, на транспорті, у нафтогазовому комплексі.

Наведено основні показники фінансово-господарської діяльності ТОВ «Автостек».

Чисті активи організації на кінець 2021 р. суттєво (на 102,8 %) перевищують статутний капітал. Це співвідношення позитивно характеризує фінансовий стан підприємства.

За проведеним аналізом, можна зробити такі висновки. Наступні 5 показників фінансового стану та результатів діяльності ТОВ «Автостек» мають виключно позитивні значення:

- чисті активи перевищують статутний капітал, при цьому за аналізований період (31.12.08-31.12.10) спостерігалось збільшення чистих активів;

- зростання рентабельності продажів за валовим прибутком (+1,8 процентних пункти від рентабельності 3,7% за 2020-й рік);

– за період з 01.01.2021 по 31.12.2021 отримано прибуток від продажу (132 651 тис. грн.), причому спостерігалася позитивна динаміка порівняно з попереднім роком (+31 812 тис. грн.);

– чистий прибуток за період з 01.01.2021 по 31.12.2021 склав 38 408 тис. грн. (+4 998 тис. грн. порівняно з попереднім роком);

– позитивна динаміка прибутку до відсотків до сплати та оподаткування (ЕВІТ) на грн виручки організації (+1,8 коп. до 3,8 коп. з грн виручки за 2020 рік).

Серед усіх отриманих у ході аналізу показників є один, що має значення на межі нормативного – не повною мірою дотримується нормальне співвідношення активів за рівнем ліквідності та зобов'язань щодо строку погашення.

Наведені нижче 5 показників фінансового стану та результатів діяльності організації мають негативні значення:

– коефіцієнт автономії має незадовільне значення (0,3);

– на кінець 2021р. значення коефіцієнта забезпеченості власними оборотними коштами (0,08) відповідає нормативному значенню;

– коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності не вкладається в нормативне значення;

– недостатня рентабельність активів (1,3% за останній рік);

– відстаюче збільшення власного капіталу щодо загальної зміни активів організації.

Аналіз виявив такі показники, що критично характеризують фінансовий стан підприємства:

– коефіцієнт швидкої (проміжної) ліквідності значно нижче нормативного значення;

– суттєво нижче нормативного значення коефіцієнт абсолютної ліквідності;

– коефіцієнт покриття інвестицій значно нижчий від норми (частка власного капіталу та довгострокових зобов'язань у загальній сумі капіталу ТОВ «Автостек» становить 34% (нормальне значення – 70% і більше);

– критичний фінансовий стан за величиною власних оборотних коштів.

Також у даному розділі роботи здійснено оцінку фінансового стану підприємства в контексті забезпечення економічної безпеки.

Таким чином, можна зазначити погіршення рівня стану економічної безпеки підприємства на основі того, що підвищується рівень позикових коштів. Зниження власного капіталу впливає на підвищення рівня ймовірності банкрутства, що тягне за собою такі негативні наслідки як неможливість погасити свою заборгованість, зниження платоспроможності та показників ліквідності.

У третьому розділі роботи запропоновано науково-методичний підхід оцінювання рівня економічної безпеки підприємства.

Виявлені потенційні загрози економічній безпеці ТОВ «Автостек».

В межах запропонованого підходу графік характеризує поточний стан підприємства, до якого необхідно прагнути. Маючи аналогічні дані щодо конкуруючих або суміжних підприємств, можна отримати можливість порівнювати себе з іншими підприємствами та оцінювати свої відносні переваги та недоліки, порівнювати та сполучати свої можливості та можливості конкурентів. Або порівнювати стан підприємства у динаміці різних років та достовірно аналізувати прогресує чи деградує підприємство, виявляти небезпечні відхилення від нормального стану.

Наведена діаграма показників економічної безпеки та показників, що характеризують реальний стан підприємства.

Постійне посилення факторів, що загрожують економічній безпеці підприємства та зумовлюють його депресивний розвиток, ставить питання про створення системи моніторингу стану та динаміки розвитку

підприємства з метою завчасного попередження загрозової небезпеки та вжиття необхідних заходів захисту та протидії.

Викладений методичний підхід та інструментарій аналізу та діагностики стану підприємства дозволяють з достатньою повнотою дослідити комплекс факторів, що загрожують економічній безпеці підприємства, осмислено та цілеспрямовано організувати та виконати необхідний моніторинг, системно аналізувати динамічно мінливу соціально-економічну ситуацію, проводити техніко-економічне обґрунтування прийняття управлінських рішень.

Основні результати досліджень опубліковані в роботах [57, 58].

Копії опублікованих праць наведено в додатку А.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Єфдокимов В. В., Олійник О. В., Грицишен Д. О., Грищенко О. О. Концепція управління економічною безпекою суб'єктів господарювання в контексті теорії сталого розвитку: монографія; Житомир. держ. технол. ун-т. Житомир, 2013. 251 с.
2. Князь С. В., Кайдрович Х. І., Скриньковський Р. М., Шевченко С. Г., Коновалюк І. В. Фінансова рівновага як механізм забезпечення економічної безпеки підприємства: [монографія]; ред.: С. В. Князь; Національний університет «Львівська політехніка». Львів: Левада, 2022. 372 с.
3. Концептуальні засади формування фінансово-економічної безпеки: колект. монографія / [Абакуменко О. І. та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Шкарлета Сергія Миколайовича; Черніг. нац. технол. ун-т. Ніжин: Лук'яненко В.В.: Орхідея, 2015. 440 с.
4. Козаченко Г. В., Рамазанов С. К., Ляшенко О. М., Погорелов Ю. С., Пшик Б. І. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія [у 3 т.]. Т. 3. Луганськ: Промдрук, 2014. 336 с.
5. Polozova T.V., Nicola Jennifer John Elia. Enterprise economic security system: theoretical aspects of formation. Економічні та безпекові виклики сучасного бізнес-середовища: колективна монографія / За заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків: ХНУРЕ, 2020. С. 355-362.
6. Мазаракі А. А., Корольчук О. П., Мельник Т. М. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів: монографія; Ред.: А. А. Мазаракі; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. К., 2010. 717 с.
7. Кириченко О. А., Алькема В. Г. Концептуальні засади формування системи економічної безпеки в умовах глобалізації. *Актуал. пробл. економіки*. 2010. № 12. С. 6-18.

8. Новик І. В. Проблеми та перспективи забезпечення економічної безпеки підприємства в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 43. С. 229-233.
9. Шмалій Л. В., Ількевич М. В. Управління економічною безпекою підприємства. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2020. № 4. С. 68-73.
10. Береза З. В. Суть і складові економічної безпеки підприємства. *Науково-теоретичний журнал «Наука й економіка» Хмельницького економічного університету*. 2009. Вип. № 4 (16). Т. 2. С. 59-64.
11. Полозова Т. В., Журавель М. Ю. Організаційне забезпечення складових економічної безпеки підприємства. *Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць*. Випуск 257: В 7 т. Т. III. Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. С. 613-619.
12. Меліхова Т. О. Вдосконалення функцій та завдань забезпечення економічної безпеки підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 70-73.
13. Лук'янова В. В., Шутяк Ю. В. Діагностика економічної безпеки підприємства: монографія. Хмельницький: ХНУ, 2014. 165 с.
14. Нагорна І. І. Оцінка стійкої економічної безпеки промислового підприємства. *Економічний простір*. 2008. № 19. С. 243-255.
15. Дулеба Н. В. Оцінка можливості застосування існуючих методів та методик визначення рівня економічної безпеки підприємства на українських автотранспортних підприємствах. *Вісник Національного транспортного університету*. 2010. № 21(1). С. 307-311.
16. Зубко Т. Л. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства галузі зв'язку. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2016. № 3. С. 81-88.
17. Камишнікова О. В. Методика оцінки рівня економічної безпеки металургійного підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 11(101). С. 77-82.

18. Довбня С. Б., Гічова Н. Ю. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства. *Фінанси України*. 2008. № 4. С. 88-97.
19. Якименко Ю. М., Мужанова Т. М. Оцінка рівня економічної безпеки бізнесу при моніторингу підприємства. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2015. № 4. С. 78-84.
20. Животенко В. О. Оцінка рівня економічної безпеки у системі антикризового управління підприємством. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2015. № 1(2). С. 112-117.
21. Тищенко В. В., Тищенко О. І. Оцінка фінансового стану підприємств в контексті економічної безпеки. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2016. Т. 21, Вип. 6. С. 196-201.
22. Соломянюк Н. М. Економічна безпека підприємства та критерії її оцінки. *Харчова промисловість: Науковий журнал*. 2008. № 7. С. 175-177.
23. Орищин Т. М., Крихівська Н. О., Тягур С. І. Оцінка фінансово-економічної безпеки підприємств: методичний аспект. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 2. С. 7-12.
24. Меліхова Т. О. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства як основний складник економічної безпеки: узагальнення наявних методичних підходів та критичний аналіз. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. Вип. 1. С. 87-91.
25. Кучеренко О. О. Інтегрований методичний підхід визначення рівня економічної безпеки підприємств транспортного машинобудування України на основі оцінки їх фінансової складової. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2009. № 28. С. 161-168.
26. Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б. В. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. ВНЗ; Терноп. нац. екон. ун-т. 2-ге вид., переробл. та доповн. К.: Центр учбов. л-ри, 2012. 303 с.

27. Садченко О. В., Філіпков Ю. С. Економіка підприємства: навч.-метод. посіб. для студ. екон. ф-ту зі спец. «менеджмент організацій»; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. О.: Астропринт, 2010. 127 с.
28. Шиян В. Й., Гуторов О. І., Шарко І. О., Кучер Л. Ю. Економіка підприємства: навч. посіб.; М-во аграр. політики та продовольства України, Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Х., 2011. 149 с.
29. Герасименко Т. О., Мазуренко О. М. Аналіз господарської діяльності: навч. посіб.; Львів. комерц. акад. Львів, 2014. 319 с.
30. Божидарнік Т. В., Кривов'язюк І. В. Обґрунтування господарських рішень і діагностика промислового підприємства: сучасний формат: монографія; Луц. нац. техн. ун-т. Луцьк, 2014. 160 с.
31. Міщук Г. Ю., Джигар Т. М., Шишкіна О. О. Економічний аналіз: навч. посіб.; Нац. ун-т вод. госп-ва та природокористування. Рівне: НУВГП, 2017. 155 с.
32. Могилевська О. Ю., Уфимцева Т. М., Слободяник А. М. Економіка підприємства. Теорія і практика : навч. посіб.; Київ. міжнар. ун-т. Київ, 2017. 295 с.
33. Ковальчук І. В. Економіка підприємства: навч. посібник. Київ: Знання, 2014. 679 с.
34. Основи економічного аналізу: навч.-метод. посіб. для студентів екон. спец., магістрів, аспірантів, викл. / В. М. Микитюк та ін.; ред. В. М. Микитюк; Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир: Рута, 2018. 439 с.
35. Шарко М. В., Мешкова-Кравченко Н. В., Радкевич О. М. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Ч. 1; Херсон. нац. техн. ун-т. Херсон, 2014. 434 с.
36. Череп А. В., Ярмош В. В. Економіка підприємства: підручник; ДВНЗ «Запоріж. нац. ун-т». Запоріжжя: ЗНУ, 2014. 335 с.

37. Семенда Д. К., Бурляй О. Л., Коротєєв М. А., Семенда О. В. Економіка підприємства: підруч. для студентів ВНЗ; ред.: Д. К. Семенда; Уман. нац. ун-т садівництва. Умань: Сочінський, 2014. 477 с.

38. Майстро Р.Г., Полозова Т.В. Напрями вдосконалення державного регулювання економічної безпеки України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Випуск 1(12). С. 46-50.

39. Меліхова Т. О. Економічна безпека промислових підприємств: аналіз фінансового стану, ймовірності банкрутства, чистого економічного ефекту від залучення інвестицій. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. Вип. 35. С. 213-221.

40. Васенко В. К., Шульга І. П., Пуш Л. А., Зачосова Н. В., Герасименко О. М. Економічна безпека держави, суб'єктів господарювання та тіньова економіка: монографія; Ред.: В.К. Васенко; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Черкаси: Фактор, 2010. 367 с.

41. Момот Т. В., Шаповал Г. М., Панов В. В. Стратегічний моніторинг в системі забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2017. № 3(1). С. 80-84.

42. Стратегія та механізми забезпечення фінансово-економічної безпеки: колект. монографія / Чернігів. нац. технол. ун-т; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Ільчука Валерія Петровича. Чернігів: ЧНТУ, 2017. 349 с.

43. Вдовиченко Л. Ю., Волосюк М. В. Теоретико-методологічні аспекти формування механізму стратегічного управління економічною безпекою підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. № 10. С. 469-477.

44. Череп А. В., Худолей Л. В. Використання інструментів забезпечення фінансово-економічної безпеки промислових підприємств: монографія; Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя: Запоріж. нац. ун-т, 2018. 221 с.

45. Онищенко С. В., Пугач О. А. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2015. 337 с.
46. Нусінова О. В. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства на основі вартості бізнесу. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 3. С. 218-222.
47. Нусінова О. В. Оцінка фінансової безпеки підприємств: монографія. Кривий Ріг: Діоніс, 2011. 189 с.
48. Базилевич В. М. Оцінка рівня економічної безпеки підприємств АПК. *Науковий вісник Чернівецького університету. Економіка*. 2014. Вип. 717. С. 109-114.
49. Хобта В. М., Панкова М. В. Інтегральна оцінка рівня економічної безпеки підприємства. *Інтелект XXI*. 2018. № 6. С. 100-105.
50. Полозова Т. В., Журавель М. Ю. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства: проблемні аспекти. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29. С. 355-358.
51. Лопатка К. А., Рогожина Д. Д. Бізнес-планування як ефективний інструмент реалізації стратегії підвищення економічної безпеки підприємства. *Економічний простір*. 2020. № 158. С. 46-49.
52. Фінансово-економічна безпека: стратегічна аналітика та аудиторський супровід: монографія / ред.: Т. В. Момот; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 340 с.
53. Polozova T., Cherkashina M., Shapoval O., Romanchik T., Alzoubi Laith Abdel Karim Mohammad. Assessment of risks in conditions of provision of security of economic activities of organizations. *Journal of security and sustainability issues*. 2019. № 8 (4). С. 705-714.

54. Polozova T., Musiienko V., Storozhenko O., Peresada O., Geseleva N. Modeling of energy-saving processes in the context of energy safety and security. *Journal of security and sustainability issues*. 2019. № 8 (3). С. 387-397.

55. Полозова Т.В. Особливості діагностики інноваційно-інвестиційної спроможності підприємства в контексті економічної безпеки. *Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки: збірник наукових праць*. Вип. 28. Ч. 3. Чернівці: БДФЕУ, 2015. С.88-91.

56. Полозова Т.В. Модель оцінки рівня інноваційно-інвестиційної безпеки підприємства. *Науковий Вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. Випуск 11. 2015. № 11. Ч. 5. С. 86-91.

57. Полозова Т. В., Задорожний С. В., Гулузаде А. Ф. Сутність і функціональні завдання економічної безпеки підприємства. *Сучасні стратегії економічного розвитку: наука, інновації та бізнес-освіта*. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 1 листопада 2022 р.) / За заг. ред. д.е.н., проф. Т.В. Полозової. Харків. ХНУРЕ. 2022. С. 124-126.

58. Полозова Т. В., Задорожний С. В., Гулузаде А. Ф. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємства. *Сучасні тенденції сталого розвитку: теорія, методологія, практика: колективна монографія* / За заг. ред. д.е.н., проф. Т. В. Полозової. Харків: ХНУРЕ, 2022. С. 273-278.